

Zonder werk;

**De financiële gevolgen
van werkloosheid**

*Nibud en CentiQ, Wijzer in geldzaken, juni
2010*

Zonder werk;

**de financiële gevolgen van
werkloosheid**

*Nibud en CentiQ, Wijzer in geldzaken,
2010*

Voorwoord

‘Geld maakt niet gelukkig, maar grip wel’. Dit is gebleken uit eerder onderzoek van het Nibud. Voor huishoudens die met een inkomensterugval te maken krijgen is het dan ook van groot belang dat zij om leren gaan met hun nieuwe inkomenspositie en hun gedrag daar op aanpassen. Dan krijgen zij grip op hun situatie.

Het Nibud en CentiQ, Wijzer in geldzaken streven er allebei naar dat huishoudens inzicht in en grip op hun financiële situatie krijgen en dit ook houden. Niet bij iedereen gaat dit vanzelf; hulp en advies is wenselijk. Gezien de huidige economische omstandigheden, waarin werkloosheid nog steeds toeneemt, is voorlichting en advisering des te relevanter geworden. Het Nibud en CentiQ, Wijzer in geldzaken willen huishoudens daar zo goed als mogelijk in ondersteunen. Het onderhavige onderzoek ligt hier aan ten grondslag.

Aan dit onderzoek hebben diverse mensen gewerkt. Tamara Madern en Anna van der Schors zijn verantwoordelijk voor de analyses en rapportage. Fenneke Holthuis, Annemarie Koop en Anne-Mart Kuipers vanuit het Nibud geadviseerd bij de rapportage. Tjalle Aarden en Sander Verbaan zijn vanuit CentiQ, Wijzer in geldzaken, betrokken geweest bij het gehele onderzoek.

Dit rapport is een samenwerking tussen het Nibud, Nationaal Instituut voor Budgetvoorlichting, en CentiQ, Wijzer in geldzaken.

Samenvatting

Dit rapport presenteert de resultaten van een onderzoek onder 499 werklozen in de leeftijd van 25 tot 65 jaar. De steekproef is een representatieve weergave van de werkloze bevolking in Nederland. Zelfstandigen zonder opdrachten zijn niet meegenomen.

Centraal in dit onderzoek staat de vraag welke veranderingen werklozen op financieel gebied ondervinden en hoe zij omgaan met deze veranderingen. Onderzocht is welke veranderingen in inkomsten en uitgaven werklozen ondervinden en hoe zij hun financiële gedrag hierop afstemmen. Bij beide is gekeken naar de effecten van verschillende (achtergrond)kenmerken.

Uit het onderzoek blijkt dat de helft van de respondenten te maken krijgt met een inkomensdaling van meer dan 500 euro per maand. Veel werklozen gaven zelf aan verrast te zijn door de grote inkomensdaling. De bevindingen maken duidelijk dat werklozen onvoldoende voorbereid zijn op de inkomensdaling. Bijna 70 procent komt moeilijk tot zeer moeilijk rond; bijna zes keer zo vaak als in de periode voor de werkloosheid. Daarnaast heeft de helft minder dan 1.000 euro achter de hand om de inkomensdaling op te vangen. Ook was circa de helft niet op de hoogte van de ontwikkeling van de financiële situatie ten tijde van werkloosheid: zowel de hoogte van het nieuwe inkomen als de duur van de werkloosheidsuitkering was onbekend. Financiële problemen liggen daarmee op de loer. 30 procent van de respondenten ervaart deze problemen en voor nog eens 20 procent is het risico hierop groot. Driekwart heeft tijdens de werkloosheidsperiode met betalingsachterstanden te maken en een kwart heeft een lening afgesloten om de betalingen te kunnen voldoen.

Positief is wel te noemen dat er een verandering in het financiële gedrag zichtbaar wordt tijdens de werkloosheid; driekwart van de respondenten is bewuster met zijn financiën bezig en een kwart heeft zijn gedrag veranderd door de inkomsten en uitgaven bij te gaan houden. Dit bewustzijn zou echter al in een eerder stadium moeten ontstaan. Het vergroten van de bewustwording over de bestedingsruimte bij werkloosheid en voorlichting waarbij werklozen handvatten worden geboden om het bestedingspatroon aan te passen, is hierbij belangrijk. Dit kan ertoe bijdragen dat werklozen, ondanks de inkomensdaling, zich kunnen richten op het belangrijkste: nieuwe werk vinden zonder zich ook nog zorgen hoeven te maken over de financiële situatie.

Inhoud

1	INLEIDING	2
1.1	Aanleiding.....	2
1.2	Vraagstelling.....	3
1.3	Achtergrondinformatie.....	3
1.3.1	Inkomenseffecten.....	4
1.3.2	Effecten op de bestedingen.....	5
1.3.3	Psychologische effecten	6
1.4	Leeswijzer	6
2	DATA	7
2.1	De steekproef	7
2.2	Onderzoeksgegevens	7
2.3	Achtergrondvariabelen.....	7
3	DE INKOMSTEN	10
3.1	Veranderingen in inkomsten	10
3.2	Duur en hoogte werkloosheidsuitkering.....	14
3.3	Ontslagvergoeding.....	16
3.4	Inkomensondersteunende regelingen	17
4	VERANDERINGEN IN DE UITGAVEN.....	19
4.1	Rondkomen	19
4.2	Spaargedrag.....	21
4.3	Besparen	21
4.4	Verwachtingen	24
5	FINANCIËLE PROBLEMEN	26
5.1	Betalingsachterstanden	26
5.2	Leningen.....	28
5.3	Toekomstperspectief.....	29
5.4	Acties om uit de problemen te komen	30
6	GRIP OP DE FINANCIËN	33
6.1	Het financiële gedrag in het algemeen	33
6.2	De financiële betrokkenheid na werkloosheid.....	34

6.3	Veranderingen in grip op inkomsten en uitgaven	35
6.3.1	Overzicht op de inkomsten en uitgaven.....	36
6.3.2	Grip op de financiën.....	37
7	FINANCIËLE HULP	39
7.1	Ervaringen van respondenten	39
7.1.1	Verrassingen op financieel gebied	39
7.1.2	Wat respondenten de volgende keer anders zouden doen	40
7.2	Voorlichtingsmateriaal.....	41
8	CONCLUSIES EN AANBEVELINGEN.....	43
	Veranderingen in de financiële situatie	43
	Vorbereiding en inzicht in de financiële situatie	43
	Aanpassing aan de situatie.....	44
	Risicogroepen	45
	BRONVERMELDING.....	47
	BIJLAGE 1	48
	BIJLAGE 2.....	49

1 Inleiding

1.1 Aanleiding

Huishoudens die geconfronteerd zijn met werkloosheid, vinden het moeilijker om rond te komen dan een gemiddeld Nederlands huishouden. Ook hebben ze vaker dan gemiddeld betalingsachterstanden. Dit bleek uit een eerste verkenning naar de geldzaken van werkloze Nederlandse huishoudens (Nibud, 2009a).

Ook uit de Publieksmonitor van CentiQ, Wijzer in geldzaken (2009b) blijkt dat veel Nederlandse huishoudens een inkomensterugval moeilijk kunnen opvangen. Bij een inkomensdaling van 25 procent, verwacht 28 procent van alle Nederlanders dat zij na 3 maanden te maken zullen hebben met financiële problemen. Van de personen in een uitkeringssituatie denkt 55 procent niet in staat te zijn om een dergelijke inkomensachteruitgang op te vangen.

Een inkomensterugval lijkt dus grote gevolgen te hebben voor een huishouden. Gezien de huidige economische situatie hebben relatief veel huishoudens hier momenteel mee te maken. In de periode november 2009 - januari 2010 was 5,6 procent van de beroepsbevolking werkloos; een jaar eerder was dit 3,9 procent (CBS, 2010). Het gaat om 435.000 personen, 11.000 meer dan in de vorige periode van 3 maanden. Het Centraal Planbureau (2010) verwacht dat de werkloosheid in 2010 oploopt tot 6,5 procent.

Het Nibud en CentiQ, Wijzer in geldzaken vinden het belangrijk dat huishoudens zich kunnen voorbereiden op de financiële gevolgen van een inkomensterugval, zodat financiële problemen worden voorkomen. In 2009 is daarom de 'Werkloosheidsberekenaar' ontwikkeld (zie www.nibud.nl/werkloosheidsberekenaar). Hiermee kan een persoon inzichtelijk maken wat het effect is van een inkomensterugval op de daadwerkelijke *bestedingsruimte*, het besteedbaar inkomen. Een huishouden kan dan tijdig (zelfs al op het moment dat iemand zijn/haar werkloosheid aan ziet komen) zijn begroting hierop afstemmen. De Werkloosheidsberekenaar is daarmee een eerste stap om financiële problemen bij werkloosheid te voorkomen. Het vergt echter veel zelfstandigheid om vervolgens de uitgaven af te stemmen op de nieuwe financiële situatie.

Het Nibud en CentiQ, Wijzer in geldzaken willen huishoudens nog meer handvatten bieden waarmee zij grip krijgen op hun nieuwe financiële situatie. Om die handvatten te kunnen ontwikkelen, is het van belang te onderzoeken wat de ervaringen op financieel gebied zijn van personen die met werkloosheid te maken hebben gehad. De voorlichting en advisering kunnen dan afgestemd worden op de bevindingen en behoeften uit de

praktijk. Bovendien wordt uit onderzoek duidelijk of er verschillen bestaan tussen groepen werklozen waar rekening mee gehouden dient te worden.

1.2 Vraagstelling

De vraagstelling die in dit onderzoek centraal staat is:

Welke veranderingen ondervinden werklozen op financieel gebied en hoe gaan zij met deze veranderingen om?

Hierbij is gekeken naar:

- (Veranderingen in) inkomsten en uitgaven die werklozen ervaren.
- (Veranderingen in) het financiële gedrag.
- Financiële problemen die werklozen ervaren.
- De discrepantie tussen de feitelijke en de verwachte (financiële) situatie tijdens werkloosheid.
- Verschillen tussen werklozen, bijvoorbeeld naar achtergrondkenmerken (leeftijd, opleidingsniveau, huishoudsamenstelling), verschillen tussen personen die kort en lang werkloos zijn en personen met verschillende verwachtingen over de duur van de werkloosheid.
- De invloed van iemands financieel gedrag op de financiële gevolgen van werkloosheid.

1.3 Achtergrondinformatie

De kans om werkloos te raken, is niet voor iedereen gelijk. Het risico op werkloosheid is onder andere afhankelijk van de gevoeligheid van de bedrijfssector, het type contract (vast en flexibel) dat iemand heeft en het aantal arbeidsjaren bij dezelfde werkgever. Bij ontslagredes om bedrijfseconomische redenen geldt sinds 2006 het zogenaamde 'afspiegelingsbeginsel': werknemers met vergelijkbare, uitwisselbare functies worden in leeftijdscategorieën ingedeeld. Van elk van deze leeftijdscategorieën wordt een vergelijkbaar percentage van de laatste indiensttreders ontslagen. Mogelijk speelt leeftijd hierdoor een kleinere rol (SZW, 2010; Vrooman, 2009).

Toch lijkt er nog een verschil zichtbaar tussen leeftijdsgroepen. De werkloosheid onder jongeren is hoger, maar de duur is beperkt. In de periode 2002-2007 duurde het gemiddeld 4 tot 7 maanden voordat jongeren weer een baan hadden. Voor 55-plussers is de kans op werkloosheid kleiner, maar de gemiddelde duur is wel langer: tussen de 36 tot 79 maanden over de periode 2002-2007 (Vrooman, 2009). Ook laagopgeleiden en niet-westerse allochtonen blijken meer kans te hebben op langdurige werkloosheid. In het onderzoek staan de effecten die werklozen ervaren, centraal. Deze effecten kunnen onderverdeeld worden in financiële effecten en psychologische effecten. Dit onderzoek richt zich op de financiële effecten, de gevolgen van werkloosheid op het

inkomen en de uitgaven. Hieronder kijken we wat de bestaande literatuur zegt over de (grootte van) de effecten voor verschillende werklozen. De uitkomsten uit het onderzoek kunnen hieraan getoetst worden.

1.3.1 Inkomenseffecten

Van alle huishoudens die een werkloosheidsuitkering ontvangen, leeft 14 tot 20 procent onder de door het Sociaal Cultureel Planbureau (SCP) vastgestelde armoedegrens¹. Dit percentage ligt zeven keer zo hoog als onder werknemers, waarbij 2 tot 3 procent als 'arm' betiteld kan worden (Vrooman, 2009).

De inkomenseffecten van werkloosheid verschillen per huishouden. Factoren die de verandering in besteedbaar inkomen beïnvloeden, zijn onder andere:

- De aanwezigheid van een financiële buffer.
- De aanwezigheid van een partner.
- De duur van de werkloosheidsuitkering.
- Het inkomen voorafgaand aan de werkloosheid.
- Het woningtype.

Een financiële buffer wordt gezien als een eerste manier om inkomensverlies op te vangen. Ook de aanwezigheid van een (werkende) partner kan helpen; hij/zij kan meer uren gaan werken of op zoek gaan naar betaald werk (Vrooman, 2009).

Jongeren hebben minder vaak een partner en hebben minder de tijd gehad om vermogen op te bouwen dan ouderen. Zij zullen het inkomensverlies dan ook niet op één van deze manieren kunnen opvangen. Het is interessant te onderzoeken of er op dit gebied inderdaad een verschil zichtbaar is tussen de jongere en oudere werklozen.

Een andere bepalende factor voor de grootte van het inkomenseffect is de duur en hoogte van de werkloosheidsuitkering. De uitkering is gekort tot maximaal het dagloon. Verdient men meer dan het dagloon, dan zal de inkomensruimte relatief groot zijn (Van Echtelt e.a., 2010).

Het SCP heeft simulaties gedaan om het effect van werkloosheid op het besteedbare inkomen van verschillende huishoudens te meten. Door veranderingen in fiscale heffingen, toeslagen en aftrekposten verschilt het effect per huishouden als gevolg van de huishoudsamenstelling, het inkomen en het woningtype. Zo dempen de huurtoeslag en zorgtoeslag de inkomensruimte, omdat deze toeslagen hoger worden naarmate het inkomen daalt. De hypotheekrenteaftrek neemt juist af bij een inkomensdaling. Het SCP (2009) heeft geschat dat het besteedbaar inkomen gemiddeld 25 tot 30 procent achteruit gaat als gevolg van werkloosheid.

¹ Het gaat hier om de budgetgerelateerde armoedegrens, de niet-veel-maar-toereikend-variant. Deze is vastgesteld aan de hand van de normbedragen van het Nibud. Hierbij is gekeken naar de onvermijdelijke uitgaven die een huishouden heeft, met daarboven een klein bedrag voor sociale participatie en recreatie.

Bij het ontwikkelen van voorlichtingsmateriaal is het belangrijk met dergelijke verschillen rekening te houden. Dit kan door verschillende doelgroepen te definiëren, bijvoorbeeld huurders en kopers, die te maken krijgen met verschillende inkomenseffecten als gevolg van werkloosheid.

1.3.2 Effecten op de bestedingen

Door de inkomensterugval is de bestedingsruimte kleiner. Het uitgavenpatroon zal hierop moeten worden aangepast. Veel consumenten ervaren dit als lastig, omdat men zijn levensstijl moet bijstellen; een bepaald 'verworven recht' wordt aangetast (Van Raaij, 2009).

Hoe men de uitgaven aanpast, is afhankelijk van de duur van de werkloosheid. Consumenten die een korte periode met inkomensterugval te maken hebben, vangen het verlies voornamelijk op door hun spaartegoeden aan te spreken. Bij een langdurige periode gaan consumenten bezuinigen. Van Raaij en Eilander (Van Raaij, 2009) onderscheiden vier opeenvolgende fasen voor het aanpassen van de uitgaven.

1. Men gaat op zoek naar lagere prijzen voor dezelfde producten, bijvoorbeeld via aanbiedingen of goedkopere aanbieders.
2. Men koopt minder producten en diensten. Bijvoorbeeld minder vaak uit eten, minder kleding et cetera.
3. Men vermindert op kwaliteit om zo op korte termijn te bezuinigen. Sommigen vermeederen uit duurzaamheidsoverwegingen juist op kwaliteit, om zo op langere termijn te bezuinigen.
4. Men stopt met uitgaven in een bepaalde categorie, bijvoorbeeld door de auto weg te doen, niet meer op vakantie te gaan, et cetera.

Aanpassingen in de 1^e fase hebben nog geen gevolgen voor de levensstijl. De aanpassingen in de 2^e fase hebben wel gevolgen voor de levensstijl, maar die in de 4^e fase hebben veel grotere gevolgen voor de levensstijl. Consumenten proberen deze fase zo lang mogelijk uit te stellen.

Hoofdstuk 4 bespreekt of personen die net werkloos zijn geraakt, een ander bestedingspatroon hebben dan personen die al langere tijd werkloos zijn.

Hoe gemakkelijk een persoon zijn bestedingsgedrag kan aanpassen, hangt mede af van zijn tijdsperspectief en impulsiviteit. Personen met een korte-termijnoriëntatie, die minder aan de toekomst denken en impulsief gedrag vertonen, blijken eerder te maken te krijgen met de financiële problemen dan personen die daar minder last van hebben. Dergelijke verschillen in bestedingsgedrag blijkt ook uit onderzoek van het Nibud (2009b).

1.3.3 Psychologische effecten

Naast de financiële consequenties, heeft de werkloosheid gevolgen op de psychische gesteldheid. Uit onderzoek van het SCP (Van Echtelt e.a., 2010) blijkt dat 90 procent van de werkenden tevreden is met zijn leven, tegen de helft van de werklozen.

Over de effecten op het welbevinden bestaan allerlei theorieën. Eén hypothese is dat de psychische situatie van de werkloze verslechtert naarmate de werkloosheid langer duurt, als gevolg van een cumulatie van stress. Een andere stroming gaat ervanuit dat de werkloosheid in verschillende fasen onder te verdelen is: de fase van shock en verlamming, die van depressie en terugtrekking, en ten slotte één van aanpassing aan de situatie ('berusting').

Het SCP ziet in recent onderzoek geen herstel in welbevinden optreden. Van de werklozen die korter dan een jaar werkloos zijn, is 73 procent tevreden met het leven, tegen een derde van degenen die drie jaar of langer werkloos zijn (Van Echtelt e.a., 2010).

Dit onderzoek gaat verder niet in op de psychologische effecten van werkloosheid. Wel is het interessant om te zien of de duur van de werkloosheid zijn weerslag heeft op het financiële gedrag en de verwachtingen over werk en inkomen. Dit kan in relatie staan met het afnemen van het welbevinden na een lange periode van werkloosheid.

Daarnaast blijkt uit onderzoek (Hoff, 2005; Van Echtelt e.a., 2010) dat het ontbreken van betaalde arbeid de psychische gesteldheid negatief beïnvloedt door het verlies van functies die aan werk verbonden zijn. Hierbij valt te denken aan het gevoel van sociaal isolement, de beperkte mogelijkheden aan zelfontplooiing en de kleinere maatschappelijke betrokkenheid. Het belang dat in de maatschappij aan betaald werk wordt gehecht, kan hierop van invloed zijn.

1.4 Leeswijzer

Het rapport begint met een hoofdstuk waarin de data beschreven worden. Daarna wordt ingegaan op de veranderingen die de respondenten ervaren in hun inkomsten en uitgaven. Vervolgens gaan hoofdstuk 5 en 6 in op de financiële problemen en op (de veranderingen in) het financieel gedrag. Hoofdstuk 7 beschrijft de behoefte die de respondenten hebben aan voorlichtingsmateriaal. Het rapport eindigt met een aantal conclusies.

Bij de analyses is telkens gekeken of er duidelijke (significante) verschillen bestaan tussen groepen werklozen. Hierbij is onderscheid gemaakt naar leeftijd, inkomen, opleidingsniveau, woningsituatie, vermogenssituatie, huishoudsamenstelling en duur van de werkloosheid. Alleen significante verschillen tussen de groepen worden genoemd. Als het juist opvallend is dat er geen verschil bestaat, is dit ook beschreven.

2 Data

2.1 De steekproef

In dit onderzoek zijn uitsluitend personen meegenomen die zelf hebben aangegeven werkloos te zijn na verlies van een baan (werknemers). Als in dit rapport gesproken wordt van werkloze heeft dit dus betrekking op een werkloze werknemer.

2.2 Onderzoeksgegevens

Het onderzoek is uitgevoerd middels een digitale vragenlijst, die in maart 2010 aan de respondenten is voorgelegd. De respondenten zijn afkomstig uit het panel van Opinieland van het onderzoeksbureau Survey Sampling International (SSI). Uit dit panel is een representatieve steekproef getrokken die gewogen is op geslacht, leeftijd en regio. In totaal hebben 499 personen zonder werk deelgenomen aan dit onderzoek. De steekproef is een representatieve weergave van de werkloze bevolking in Nederland (uitgaande van CBS-cijfers van februari 2010).

2.3 Achtergrondvariabelen

Hieronder staat de verdeling van de respondenten in de steekproef naar geslacht, leeftijd, huishoudsamenstelling, opleidingsniveau en werkloosheidsduur. In tabel 1, 2 en 4 wordt de verdeling vergeleken met die van de Nederlandse bevolking in de leeftijd van 25 tot en met 65 jaar (cijfers CBS).

Tabel 1: Geslacht (in percentages) (N=499)

	Steekproef	Nederlandse bevolking
Man	52	50
Vrouw	48	50

De leeftijdsverdeling van werklozen (zie tabel 2) komt overeen met cijfers over de werkloze beroepsbevolking van het CBS (2010). De werkloosheid is tamelijk gelijkmatig verspreid over de verschillende leeftijdscategorieën. Wel blijkt dat het aandeel werklozen in de leeftijd van 25 tot 35 jaar iets hoger is dan het gemiddelde aandeel 25- tot 35-jarigen in Nederland (25 tegen 22 procent). Het aandeel werkloze 55- tot 65-jarigen is juist iets lager dan het gemiddelde aandeel 55- tot 65-jarigen in Nederland. Dit komt overeen met gegevens uit de literatuur: jongeren zijn vaker werkloos dan gemiddeld; de kans op werkloosheid is voor 55-plussers daarentegen juist lager (zie hoofdstuk 1.3).

Tabel 2: Leeftijd (in percentages) (N=499)

	Steekproef	Nederlandse bevolking
25-35 jaar	25	22
35-45 jaar	30	27
45-55 jaar	27	27
55-65 jaar	17	24

Tabel 3: Huishoudsamenstelling (N=499)

	Percentage
Alleenstaand	40
Alleenstaande ouder	9
Paar zonder kinderen	23
Paar met kinderen	23
Anders	4

De huishoudsamenstelling van de respondenten wijkt af van gemiddeld in Nederland. In het onderzoek 'Geldzaken in de praktijk' (Nibud, 2009b) was 17 procent van de respondenten alleenstaand en had 75 procent een partner (met of zonder kinderen). Het aandeel alleenstaanden in deze steekproef is veel groter (40 procent). Toch is deze bevinding ook in andere bronnen terug te zien. Uit SCP-onderzoek (2010) blijkt dat van de werkenden 74,5 procent een partner heeft, tegen 53,7 procent van de werklozen (cijfers 2007).

Tabel 4: Opleidingsniveau (in percentages) (N=499)

	Steekproef	Bevolking in Nederland
Laag (geen opleiding, lagere school, mavo/vmbo)	33	28
Middelbaar (havo, vwo, mbo)	48	41
Hoog (hbo, universiteit)	19	31

Het aandeel laag en middelbaar opgeleiden ligt onder de respondenten iets hoger dan gemiddeld in Nederland. Het percentage hogeropgeleiden, is juist weer ondervertegenwoordigd: 19 procent tegen 31 procent gemiddeld.

Tabel 5: Woningtype (in percentages) (N=499)

	Percentage
Huurwoning	62
Koopwoning	38

Het percentage respondentent dat in een huurwoning woont (62 procent) lijkt hoger te zijn dan gemiddeld in Nederland. Van alle huishoudens in Nederland woont 37 procent namelijk in een huurwoning (cijfers CBS, 2010). Er moet echter opgemerkt worden dat van alle alleenstaanden in Nederland, 63 procent in een huurwoning woont. Gezien de oververtegenwoordiging van alleenstaanden onder de respondenten, is het dus niet opmerkelijk dat zo een groot aandeel in een huurwoning woont.

De helft van de respondenten is (ten tijde van het onderzoek) minder dan 12 maanden werkloos, de helft meer dan 12 maanden. Tabel 6 geeft weer hoe lang de respondenten zonder werk zijn.

Tabel 6: Duur werkloosheid (tot nu toe) (N=499)

	Percentage
Minder dan 6 maanden	30
6-12 maanden	20
1-2 jaar	20
Meer dan 2 jaar	30

Respondenten in de leeftijdscategorie van 25 tot 35 jaar zijn relatief vaak recent werkloos geworden: 42 procent van hen is minder dan 6 maanden werkloos. Van de 55- tot 65-jarige respondenten daarentegen, is 42 procent al meer dan 2 jaar werkloos. Dit komt overeen met de bevinding dat de werkloosheidsduur bij ouderen langer is (zie hoofdstuk 1.3).

3 De inkomsten

Om grip te krijgen op de financiële situatie is het belangrijk te weten hoe de nieuwe bestedingsruimte eruitziet. Dit hoofdstuk laat zien hoe het inkomensplaatje van de respondenten verandert en in welke mate zij daar op voorbereid waren.

3.1 Veranderingen in inkomsten

Tabel 7 toont de huidige inkomenssituatie van de respondenten naar huishoudsamenstelling. Het merendeel van de respondenten heeft een netto inkomen van minder dan 1.500 euro per maand. Het gaat hier om het inkomen van de respondent en dat van zijn eventuele partner. Van de alleenstaanden (met of zonder kinderen) heeft het overgrote deel (81 procent) een netto maandinkomen van minder dan 1.500 euro. Bij respondenten met een partner (al dan niet met kinderen) is de inkomensverdeling meer verdeeld: terwijl 29 procent minder dan 1.500 euro netto per maand heeft, heeft 37 procent meer dan 2.000 euro per maand te besteden.

Tussen laagopgeleiden en hoogopgeleiden en tussen huurders en kopers zijn duidelijke verschillen in inkomenspositie zichtbaar. Van de laagopgeleiden moet 65 procent momenteel rondkomen van minder dan 1.500 euro netto per maand. Dat geldt ook voor 75 procent van de huurders.

Tabel 7: Huidige inkomenssituatie (na werkloosheid) (in percentages) (N=498)

Netto huishoudinkomen per maand	Totaal	Zonder partner (N=269)	Met partner (N=229)
Minder dan € 1.500	57	81	29
€ 1.500 - € 2.000	13	8	18
€ 2.000 - € 3.000	14	2	28
€ 3.000 - € 5.000	4	0	8
Meer dan € 5.000	1	0	1
Weet ik niet	11	9	14

Het merendeel van de respondenten (70 procent) is er financieel op achteruit gegaan ten opzichte van de situatie voor de werkloosheid. Eén op de vijf respondenten weet niet hoe zijn inkomenssituatie is veranderd. Dat geldt met name voor de respondenten die al meer dan 2 jaar werkloos zijn (32 procent van deze groep). Toch weet ook 15 procent van de respondenten die korter dan 6 maanden geleden werkloos zijn geraakt, niet hoe zijn inkomenssituatie is veranderd.

Van de respondenten met een netto maandinkomen van meer dan 1.500 euro, heeft 86 procent nu een lager inkomen dan voor de werkloosheid (tegen 69 procent gemiddeld). De resultaten voor de respondenten met een netto maandinkomen van minder dan 1.500 euro, wijken niet af van die in tabel 8.

De meeste respondenten die niet wisten hoe hoog hun maandinkomen nu is, weten ook niet of en hoe hun inkomenssituatie is veranderd: 66 procent antwoordt 'weet niet'.

Bij bepaalde groepen respondenten komt een inkomensdaling vaker voor, namelijk bij:

- kopers meer dan bij huurders (77 tegen 64 procent);
- respondenten met partner meer dan bij respondenten zonder partner (74 tegen 64 procent);
- 55-plussers meer dan 25- tot 35-jarigen (81 tegen 58 procent).

Laagopgeleiden weten bovengemiddeld vaak niet hoe hun inkomen is veranderd.

Tabel 8: Veranderingen in het netto maandinkomen (inkomen van respondent en eventuele partner) t.o.v. situatie voor werkloosheid (N=499)

	Percentage
Gedaald	69
Gestegen	1
Gelijk gebleven	10
Weet ik niet	20

Met welk bedrag het inkomen is gedaald, verschilt per respondent. Van de respondenten die met een inkomensdaling te maken hebben gehad, heeft het grootste gedeelte (42 procent) nu 300 tot 600 euro per maand minder te besteden dan voor de werkloosheid. Van deze respondenten heeft 18 procent nu minder dan 300 euro per maand minder te besteden.

Voor 23 procent van deze respondenten is de daling meer dan 900 euro per maand. Dat lijkt een zeer hoog percentage. Onder respondenten die momenteel een WW-uitkering ontvangen (zie hoofdstuk 3.2) ligt dit percentage onder het gemiddelde: 15 procent. Respondenten die zelf ontslag hebben genomen of geen recht hebben op een WW-uitkering geven dit veel vaker aan; respectievelijk 47 en 37 procent van hen.

Niettemin zijn de inkomstenverliezen behoorlijk groot. Het inkomen kan zelfs lager uitvallen dan 70 procent van het sociale verzekeringsloon (= de normale hoogte van de WW-uitkering). Dat komt bijvoorbeeld voor wanneer men voorheen meer verdiende dan het maximumdagloon, men bonussen of onregelmatigheidstoelagen ontving en/of overwerkuren uitbetaald kreeg. Hoofdstuk 1.3.1 gaat over de verschillen in inkomenseffecten waarmee de verschillende groepen respondenten te maken kregen. Het inkomen van respondenten met een huurwoning is niet significant meer of minder

gedaald dan dat van respondenten met een koopwoning. Het inkomen van respondenten met een partner is vaker met meer dan 900 euro per maand gedaald, dan het inkomen van respondenten zonder partner (28 procent tegen 17 procent).

Veel respondenten vonden het lastig om kort nadat zij hun baan hadden verloren, een (goede) inschatting te maken van hun nieuwe inkomen. Bijna 40 procent had toen geen idee hoe hoog dat zou zijn; 20 procent had het te hoog ingeschat. Het merendeel van de respondenten was dus onvoldoende voorbereid op de omvang van de inkomensterugval.

Tabel 9: Wist u nadat u uw baan had verloren hoe hoog uw inkomen zou worden? (N=499)

	Percentage
Ja, en inschatting klopte	38
Het nieuwe inkomen was meer dan verwacht	2
Het nieuwe inkomen was lager dan verwacht	21
Ik had geen idee	39

Een inkomensterugval kan tijdelijk opgevangen worden met behulp van een financiële buffer. Tabel 10 laat zien dat bijna de helft van de respondenten minder dan 1.000 euro achter de hand heeft. Veel huishoudens hebben dus nauwelijks een buffer. Wanneer de respondenten die 'weet ik niet/geen idee' hebben geantwoord buiten beschouwing worden gelaten, heeft zelfs 64 procent minder dan 1.000 euro eigen vermogen.

Tabel 10: Vermogenssituatie (bezit minus schulden, excl. hypotheek) (N=499)

	Totaal	Zonder 'weet ik niet/wil ik niet zeggen'
Minder dan € 1.000	46	64
€ 1.000 - € 2.500	6	8
€ 2.500 - € 5.000	3	4
€ 5.000 - € 10.000	5	7
€ 10.000 - € 50.000	7	10
€ 50.000 - € 100.000	2	3
Meer dan € 100.000	3	4
Weet ik niet	9	-
Wil ik niet zeggen	19	-

In het onderzoek 'Geldzaken in de Praktijk' (Nibud, 2009b) is een iets andere vraag gesteld, namelijk hoeveel geld men achter de hand heeft om grote uitgaven direct te kunnen betalen. Hieruit bleek dat 43 procent van de Nederlanders tussen de 21 en 70 jaar minder dan 1.000 euro achter de hand heeft; 31 procent heeft ook voor uitgaven

hoger dan 5.000 euro direct geld beschikbaar. Van de respondenten aan 'Geldzaken in de Praktijk' heeft 24 procent een eigen vermogen van meer dan 5.000 euro (excl. de respondenten die weet niet/geen idee hadden geantwoord). De antwoorden uit beide onderzoeken zijn door de verschillende vraagstellingen niet één-op-één te vergelijken, maar ze maken wel duidelijk dat werklozen een zeer beperkte buffer hebben.

Een reden dat de respondenten een beperkte buffer hebben, kan zijn dat zij hun spaargeld al gebruikt hebben om de inkomensterugval op te vangen. Dat verband blijkt echter niet uit dit onderzoek: respondenten die langer werkloos zijn, hebben geen lager vermogen dan respondenten die kortgeleden werkloos zijn geraakt. Maar hier zou kunnen meespelen dat oudere respondenten vaker langdurig werkloos zijn dan jongere, maar over het algemeen ook een hoger vermogen hebben dan jongere.

Er is een regressieanalyse uitgevoerd, om te zien wat de *directe* effecten van de verschillende factoren op de werkloosheid zijn geweest. Hieruit blijkt dat respondenten die korter dan een jaar werkloos zijn, geen significant hoger of lager vermogen hebben dan respondenten die langer dan een jaar werkloos zijn. Respondenten in de leeftijd van 55 tot 65 jaar hebben wel duidelijk meer vermogen dan respondenten jonger dan 55 jaar. Bij de andere leeftijdscategorieën zijn verschillen in de omvang van het vermogen veel beperkter zichtbaar.

De huishoudsamenstelling is niet van invloed op de omvang van het vermogen. De hoogte van het inkomen, de woningsituatie (koop- danwel huurwoning) en de al dan niet ontvangen ontslagvergoeding zijn dat wel.

Partners van respondenten kunnen besluiten om (meer) te gaan werken, nu de ander werkloos is. Op die manier kan de inkomensterugval opgevangen worden. In circa 1 op de 10 huishoudens is de partner inderdaad meer gaan werken. Bij bijna driekwart van de huishoudens is de arbeidssituatie van de partner ongewijzigd gebleven. Van 6 procent van de respondenten is ook de partner zijn baan kwijtgeraakt.

Tabel 11: Verandering in arbeidssituatie partner (N=230)

	Percentage
Gelijk gebleven	72
Partner is minder gaan werken	2
Partner is meer gaan werken	9
Partner is baan kwijt geraakt	6
Anders	12

Bij 'anders' wordt vaak genoemd dat de partner niet werkt vanwege arbeidsongeschiktheid, omdat hij/zij met pensioen is of al eerder werkloos is geraakt.

De verwachting over het al dan niet snel weer vinden van werk, kan van invloed zijn op de manier waarop de respondenten hun uitgavenpatroon en levensstijl aanpassen aan de nieuwe inkomenssituatie. Iemand die verwacht kort werkloos te zijn, zal waarschijnlijk zijn huidige bestedingspatroon niet snel aanpassen, omdat hij/zij op korte termijn toch weer een hoger inkomen te besteden heeft (zie ook de theorie van Van Raaij, hoofdstuk 1.3.2).

De helft van de respondenten weet niet of hij snel weer werk zal vinden. Van de respondenten in de leeftijd van 55 tot 65 jaar denkt 60 procent geen werk meer te vinden voor zijn pensionering. In de leeftijdscategorie 45 tot en met 55 jaar geeft 17 procent van de respondenten dit antwoord.

'Nieuwe werklozen' (minder dan 6 maanden werkloos) zijn duidelijk optimistischer over het vinden van werk dan langdurig werklozen (meer dan 2 jaar zonder werk). Van de respondenten die minder dan 6 maanden werkloos zijn, verwacht 45 procent binnen een x-aantal maanden een baan te hebben, tegen 13 procent van de respondenten die meer dan 2 jaar zonder werk zijn (gemiddeld 28 procent). Tegelijkertijd verwacht 36 procent van de respondenten die meer dan 2 jaar zonder werk zijn nooit meer aan een baan te komen, tegen 5 procent van de respondenten die minder dan 6 maanden werkloos zijn.

Uit onderzoek van het SCP (Van Echtelt e.a., 2010) bleek dat langdurig werklozen minder tevreden zijn met hun leven. Uit tabel 12 blijkt dus dat ze ook minder hoop hebben op verandering, dit zal hun psychisch welbevinden waarschijnlijk negatief beïnvloeden.

Tabel 12: Wanneer verwacht u weer een baan te hebben? (N=499)

	Percentage
Geen idee	51
Heb al een nieuwe baan/als zelfstandige begonnen	3
Over ongeveer 1-2 maanden	10
Over ongeveer 3-4 maanden	6
Over ongeveer 5-6 maanden	6
Over meer dan 6 maanden	6
Ik verwacht niet meer aan het werk te komen voor pensionering	18

3.2 Duur en hoogte werkloosheidsuitkering

Met de werkloosheidsuitkering (WW-uitkering) wordt het wegvallen van het salaris opgevangen. Om voor de basisuitkering van 3 maanden in aanmerking te komen, moet men minimaal 26 van de afgelopen 36 weken hebben gewerkt. Deze uitkering wordt verlengd als men in de afgelopen 5 jaar minimaal 4 jaar heeft gewerkt. Voor elk gewerkt

jaar ontvangt men dan 1 maand WW-uitkering met een maximum uitkeringsduur van 38 maanden. De 3 maanden basisuitkering worden hierin verrekend.

De meeste respondenten hebben recht (gehad) op een WW-uitkering. Een kwart van de respondenten had geen recht op een WW-uitkering.

Respondenten in de leeftijd van 25 tot 35 jaar hebben iets vaker dan gemiddeld geen recht op een uitkering. Mogelijk dat hun arbeidsverleden hiervoor nog te kort is. Verder zijn er geen grote verschillen tussen de verschillende leeftijdsgroepen.

Tabel 113: Recht op WW-uitkering (N=499)

	Percentage
Ja	46
Nee, die moet ik nog krijgen	8
Nee, maar wel gehad	21
Nee, daar had ik geen recht op	20
Nee, ik heb zelf ontslag genomen	4

Respondenten die korter dan 6 maanden werkloos zijn, ontvangen vaker dan gemiddeld nu een werkloosheidsuitkering (57 procent tegen 46 procent gemiddeld) of moeten die nog krijgen (18 procent tegen 8 procent gemiddeld). Van de respondenten die meer dan 2 jaar werkloos zijn, heeft 42 procent in het verleden wel een uitkering ontvangen, maar heeft er nu geen recht meer op.

Aan de respondenten die recht hebben (gehad) op een WW-uitkering², is gevraagd of zij van te voren wisten hoe lang zij daar recht op zouden hebben. Eindigt de werkloosheidsuitkering, dan valt het inkomen immers - afhankelijk van de inkomsten- en vermogenssituatie van het huishouden - terug tot bijstandsniveau. Huishoudens met een werkende partner zullen veelal geen bijstandsuitkering ontvangen. Het is belangrijk dat een huishouden hierop voorbereid is.

Bijna de helft van de respondenten wist vooraf niet hoe lang zij recht zouden hebben op een WW-uitkering. Dit betekent in feite dat zij niet wisten hoe hun financiële situatie eruit zou komen te zien.

Respondenten van 45 jaar en ouder hebben een beter beeld van hun recht op de werkloosheidsuitkering dan jongere respondenten. Van de 55- tot 65-jarigen had 49 procent vooraf al berekend hoe lang men daar recht op zou hebben. Van de respondenten in de leeftijd van 25 tot 35 jaar heeft 22 procent zelfs nadat zij werkloos waren geworden nog geen idee van de duur van de uitkering. Juist voor deze groep is

² Tegenwoordig geldt een weken- en jarenis om in aanmerking te komen voor een WW-uitkering. Voldoet men aan deze eisen, dan geldt: voor elk gewerkt jaar, ontvangt men 1 maand een WW-uitkering, met een minimum uitkeringsduur van 3 maanden en een maximum uitkeringsduur van 38 maanden.

het belangrijk om dat wel te weten, omdat zij gezien hun vaak relatief korte arbeidsverleden, veel korter recht hebben op een WW-uitkering.

Er is geen verband zichtbaar tussen de verwachting ten aanzien van het vinden van nieuw werk en de bekendheid met de maximale duur van de uitkering. Je zou kunnen denken dat respondenten die verwachten snel weer aan het werk te kunnen, zich hier minder in verdiept hebben.

Tabel 14: Wist u voor werkloosheid hoe lang u recht zou hebben op WW-uitkering? (N=377)

	Percentage
Ja, ik had het al berekend	27
Ik wist het ongeveer	27
Nee, ik had geen idee	34
Nee, ik weet het nu nog niet	13

Van de respondenten die nu een WW-uitkering ontvangen of in het verleden hebben ontvangen, dacht de helft vooraf er minder dan 21 maanden recht op te hebben; de andere helft dacht vooraf langer dan 21 maanden recht te hebben op een WW-uitkering.

Aangezien het recht op een WW-uitkering afhankelijk is van het arbeidsverleden, zullen oudere respondenten waarschijnlijk vaker een langere periode noemen waarin zij recht denken te hebben op een WW-uitkering, dan jongere respondenten. Tabel 15 laat dit verschil duidelijk zien.

Van de respondenten in de leeftijd van 25 tot 35 jaar denkt 21 procent meer dan een jaar recht te hebben op een WW-uitkering. Of dat werkelijk zo is, valt te betwijfelen, omdat zij daarvoor een arbeidsverleden moeten hebben van meer dan 12 jaar.

Tabel 15: Hoe lang heeft u in totaal recht op een WW-uitkering? (in percentages) (N=318)

	Totaal	25-35 jaar (N=61)	35-45 jaar (N=97)	45-55 jaar (N=97)	55-65 jaar (N=64)
Minder dan 1 jaar	34	79	37	14	19
1-2 jaar	30	16	54	27	9
2-3 jaar	24	2	9	47	33
Meer dan 3 jaar	12	3	0	11	39

3.3 Ontslagvergoeding

Van alle respondenten heeft 16 procent een ontslagvergoeding ontvangen. Hierbij is een verband met het huidige inkomen zichtbaar. Respondenten met een netto maandinkomen van meer dan 1.500 euro per maand, hebben vaker een

ontslagvergoeding ontvangen dan respondenten met een netto maandinkomen tot 1.500 euro (27 procent tegen 10 procent).

Ook respondenten in de leeftijd van 55 tot 65 jaar hebben vaker een ontslagvergoeding ontvangen dan respondenten in de leeftijd van 25 tot 35 jaar (27 procent tegen 6 procent). Ditzelfde beeld is zichtbaar naar duur van de werkloosheidsuitkering. Tot slot hebben ook respondenten die meer dan 2 jaar recht hebben op een WW-uitkering (en dus een lang arbeidsverleden hebben) vaker een ontslagvergoeding ontvangen dan respondenten die korter dan een jaar recht hebben op een WW-uitkering.

De respondenten die een ontslagvergoeding hebben ontvangen, hebben dit geld voor verschillende bestemmingen gebruikt. De drie meest genoemde bestemmingen zijn:

- in een speciale constructie (lijfrente, bankspaarrekening, stamrecht BV) ondergebracht (39 procent);
- op een gewone spaarrekening gezet (24 procent);
- er (gedeeltelijk) schulden mee afgelost (22 procent).

De belangrijkste reden om voor een lijfrente of stamrecht BV te kiezen is het fiscale aspect van deze constructies. Daarnaast noemden respondenten het feit dat zij op die manier maandelijks een bedrag krijgen uitgekeerd en de mogelijkheid om zo een ‘appeltje voor de dorst’ te vormen voor na hun pensionering.

3.4 Inkomensondersteunende regelingen

Door de inkomensdaling kunnen werklozen mogelijk aanspraak maken op inkomensondersteunende regelingen waarvoor zij voorheen niet (of minder) in aanmerking kwamen. Denk aan huurtoeslag, zorgtoeslag en kindgebonden budget. Deze extra inkomensondersteuning kan het effect van de inkomensdaling dempen (zie ook hoofdstuk 3.2.1).

Van alle respondenten weet 78 procent dat het recht op de verschillende tegemoetkomingen kan veranderen bij wijzigingen in de financiële situatie. Tussen huishoudtypen, leeftijden en inkomenscategorieën bestaan hierbij geen verschillen. Wel zijn respondenten die korter dan 6 maanden werkloos zijn, minder op de hoogte van mogelijke veranderingen in hun recht op bepaalde tegemoetkomingen dan respondenten die meer dan 2 jaar werkloos zijn (70 procent tegen 88 procent).

Van de respondenten die weten dat hun recht op bepaalde tegemoetkomingen kan veranderen, heeft 41 procent nog niet berekend of zij in hun nieuwe situatie voor meer en/of hogere tegemoetkomingen in aanmerking komen dan voorheen (tabel 16).

Tabel 16: Heeft u berekend of u na uw werkloosheid op meer tegemoetkomingen recht heeft? (N=384)

	Percentage
Ja, en ik had ook recht op meer	27
Ja, maar ik had geen recht op meer	17
Dat ben ik momenteel aan het uitzoeken	11
Nee, maar dat ben ik nog wel van plan	9
Nee, want ik krijg alle toeslagen al	17
Nee, want mijn totale huishoudinkomen is toch te hoog	15
Anders	3

Aan respondenten met kinderen is de vraag voorgelegd of zij gebruik maken of hebben gemaakt van officiële kinderopvang. Driekwart van deze groep maakte voor hun werkloosheid geen gebruik van kinderopvang. Eén van de mogelijke verklaringen hiervoor is dat ervoor de kinderen vanwege de leeftijd geen opvang nodig is. Van de respondenten die voor hun werkloosheid wel gebruik maakten van officiële kinderopvang, doet 61 procent dat nu nog steeds (23 respondenten). Aan hen is gevraagd hoe lang zij nog recht hebben op kinderopvangtoeslag. De meest gegeven antwoorden waren: 'zolang ik gebruik maak van kinderopvang' (8 respondenten) en 'geen idee' (9 respondenten). Eén respondent had al geen recht meer op kinderopvangtoeslag.

4 Veranderingen in de uitgaven

Veranderingen in iemands inkomsten vereisen aanpassingen in zijn of haar uitgavenpatroon. Om problemen te voorkomen, is het belangrijk dat de respondenten grip krijgen op hun uitgaven. Dit hoofdstuk gaat over rondkomen en over de besparingen die de respondenten hebben doorgevoerd na het verlies van hun baan.

4.1 Rondkomen

Tabel 17 laat zien in hoeverre de respondenten ervaren dat zij kunnen rondkomen. In de periode voorafgaand aan hun werkloosheid kon 2 procent zeer moeilijk en 8 procent moeilijk rondkomen. Na het verlies van de baan stijgt het percentage respondenten dat zeer moeilijk rondkomt tot 35 procent en het percentage dat moeilijk rondkomt tot 31 procent. Na het verlies van hun baan kan 66 procent van de respondenten dus moeilijk tot zeer moeilijk rondkomen. Slechts 10 procent van de respondenten kan dan makkelijk tot zeer makkelijk rondkomen.

Tabel 17: Hoe kan uw huishouden in het algemeen rondkomen?

	Ze er moeilijk	Moeilijk	Neutraal	Makkelijk	Ze er makkelijk	Weet niet
Voor werkloosheid	2	8	28	39	22	1
Na werkloosheid	35	31	23	8	2	1

Nadat het aantal categorieën in tabel 17 is gereduceerd tot drie (gemakkelijk, moeilijk en neutraal) is gekeken is of de respondenten nu meer moeite hebben met rondkomen dan in de periode voordat zij werkloos werden. Van alle respondenten kan 26 procent nu net zo goed rondkomen als voorheen; 73 procent komt nu moeilijker rond dan voorheen. Een deel van deze laatste groep kon in de periode voorafgaand aan hun werkloosheid (zeer) makkelijk rondkomen, en komt nu noch makkelijk, noch moeilijk rond.

Respondenten met een netto maandinkomen tot 1.500 euro, komen zowel voor als na het verlies van hun baan moeilijker rond dan respondenten met hogere inkomens. Van de eerste groep kan 79 procent nu moeilijk tot zeer moeilijk rondkomen, tegen 45 procent van de respondenten met een netto maandinkomen van meer dan 1.500 euro. Respondenten die samenwonen en geen kinderen hebben, komen gemakkelijker rond dan gemiddeld (14 procent tegen 8 procent).

Respondenten met een koopwoning komen zowel voor als na het verlies van hun baan makkelijker rond dan respondenten die in een huurwoning wonen. In de periode voordat zij werkloos werden, kon 2 procent van de respondenten met een koopwoning moeilijk rondkomen, tegen 11 procent van de respondenten met een huurwoning. Na het verlies van hun baan kan 19 procent van de respondenten met een koopwoning en 44 procent van de respondenten met een huurwoning zeer moeilijk rondkomen.

Ook de mate van waarin het inkomen terug is gevallen sinds de werkloosheid, bepaalt in hoeverre de respondenten ervaren dat zij kunnen rondkomen. Van de respondenten die er minder dan 300 euro per maand op achteruit zijn gegaan, ervaart 65 procent dat zij moeilijker rondkomen, tegen 87 procent van de respondenten die er per maand meer dan 900 euro op achteruit zijn gegaan.

Een regressieanalyse laat zien welke achtergrondkenmerken daadwerkelijk bepalend zijn voor de kans dat een respondent al dan niet moeilijker rondkomt sinds zijn werkloosheid.

Het aanwezige vermogen is sterk van invloed: hoe kleiner het vermogen van een respondent, hoe groter de kans dat hij moeilijk rondkomt.

Ook het inkomen is van invloed: respondenten met een netto maandinkomen tot 1.500 euro per maand, komen moeilijker rond dan respondenten met een netto maandinkomen van meer dan 1.500 euro.

Tot slot speelt de huishoudsamenstelling een rol. Respondenten met kinderen hebben een grotere kans om moeilijk rond te komen dan respondenten zonder kinderen. Deze kans is juist weer kleiner als er een partner aanwezig is. Alleenstaande ouders lopen daardoor veel risico op problemen met rondkomen wanneer zij hun baan kwijtraken. De totale periode dat een respondent zonder werk is en de maximale periode dat hij recht heeft op een WW-uitkering, zijn op zichzelf niet duidelijk van invloed op de vraag of een respondent al dan niet moeilijker rondkomt sinds zijn werkloosheid. Indirect hebben deze kenmerken wel effect, namelijk via de hoogte van het inkomen.

In de Publieksmonitor van CentiQ, Wijzer in geldzaken (2009b) is aan de Nederlandse bevolking gevraagd hoe zij vinden dat zij kunnen rondkomen. De vraag is op dezelfde manier geformuleerd als in dit onderzoek. In de Publieksmonitor vond 11 procent van de respondenten dat zij zeer moeilijk tot moeilijk konden rondkomen. Dit is vergelijkbaar met de antwoorden van de respondenten aan dit onderzoek over de situatie voor het verlies van hun baan. Nu (na de baan te zijn verloren) zeggen zes keer zo veel respondenten dat zij moeilijk kunnen rondkomen.

Volgens de Publieksmonitor vindt 42 procent van de Nederlanders dat zij noch makkelijk, noch moeilijk kunnen rondkomen, en 45 procent dat zij makkelijk tot zeer makkelijk kunnen rondkomen. Mogelijk kijken de respondenten aan dit onderzoek nu positiever terug op de wijze waarop zij voor hun werkloosheid konden rondkomen, want 61 procent zegt dat ze gemakkelijk konden rondkomen voordat ze hun baan verloren en 28 procent dat dat noch makkelijk, noch moeilijk ging.

4.2 Spaargedrag

Van alle respondenten spaart 78 procent niet. Respondenten met een partner sparen vaker dan alleenstaanden. Van de alleenstaanden met kinderen spaart 9 procent, tegen 14 procent van de alleenstaanden zonder kinderen. Van de paren zonder kinderen spaart 34 procent, tegen 23 procent van de paren met kinderen.

Van alle respondenten heeft 9 procent helemaal geen spaargeld meer. Zij beschikken dus niet over een buffer voor onverwachte uitgaven. Daardoor lopen zij meer risico op financiële problemen.

Uit het onderzoek 'Geldzaken in de praktijk' (Nibud, 2009b) blijkt dat 25 procent van de Nederlanders niet spaart. Onder de respondenten aan dit onderzoek komt dat dus 3 keer zo veel voor.

Tabel 18: Spaart u momenteel?

	Totaal
Ja	21
Nee, maar ook niet voor ik werkloos werd	26
Nee, ik gebruik mijn spaargeld om rond te komen	31
Nee, maar ik hoef mijn spaargeld ook niet te gebruiken om rond te komen	12
Nee, ik heb geen spaargeld (meer)	9
Anders	1

Tabel 18 laat zien dat 26 procent van de respondenten nu niet spaart, maar dat ook niet deed voordat zij werkloos raakten. Dit percentage komt dus overeen met het eerdergenoemde percentage van de Nederlanders dat niet spaart uit 'Geldzaken in de praktijk' (Nibud, 2009b).

4.3 Besparen

Aan de respondenten is gevraagd op welke posten zij nu meer proberen te besparen dan voor hun werkloosheid en waarop zij letten als zij geld uitgeven. In tabel 19 staan de 11 mogelijkheden genoemd waarnaar is gevraagd. De helft van de respondenten bezuinigt op 6 of minder posten; de andere helft op meer dan 6. Slechts 3 procent van de respondenten bezuinigt nergens op.

Op kleding bespaart 77 procent van de respondenten; en driekwart op recreatieve activiteiten zoals uitgaan en uitstapjes. Van de vaste lasten zijn abonnementen een populaire besparingspost: 68 procent van de respondenten bespaart hierop.

Van de respondenten met een auto (65 procent) overweegt 32 procent om deze weg te doen. De vraag is echter of dat ook daadwerkelijk gaat gebeuren, want in de praktijk blijkt het erg lastig te zijn om afstand te doen van de auto. Een auto is niet alleen

gemakkelijk, maar ook een statussymbool. Uit onderzoek van het SCP blijkt dat materiële deprivatie als gevolg van werkloosheid (minder mogelijkheden om goederen/producten/diensten te kopen doordat het inkomen lager is) een belangrijke reden is dat werklozen ontevredener zijn met hun leven (Van Echtelt e.a., 2010; zie ook hoofdstuk 1.3.3). Waarschijnlijk zullen werklozen het moment dat zij afstand doen van goederen met een bepaalde maatschappelijke status, dan ook zo lang mogelijk uitstellen.

Tabel 19: Stellingen over uitgavenpatroon, waarbij de huidige situatie wordt vergeleken met die voor de werkloosheid (in percentages)

	Wel	Niet	N.v.t.
Ik bezuinig nu op kleding	77	18	5
Ik let nu meer op aanbiedingen	76	20	4
Ik ga minder vaak uit (zoals uit eten, bioscoop, stappen)	75	10	15
Ik geef minder uit aan vakanties en dagjes uit	71	16	13
Ik heb abonnementen opgezegd	68	21	11
Ik bezuinig nu op energie	59	32	9
Ik ga nu naar goedkopere supermarkten	57	39	5
Ik bezuinig op de kosten van mijn mobiele telefoon	56	33	11
Ik heb verzekeringen opgezegd en/of aangepast	35	53	12
Ik overweeg de auto weg te doen of heb deze weggedaan	21	44	35
Ik overweeg te verhuizen naar een goedkopere woning	13	65	22

Respondenten die (zeer) moeilijk rondkomen, bezuinigen beduidend vaker dan respondenten die (zeer) makkelijk kunnen rondkomen. De eerste groep bezuinigt gemiddeld op 7 posten; de tweede gemiddeld op 4 posten (tabel 20). Vooral bij de post kleding is er een duidelijk verschil: 87 procent van de respondenten die moeilijk rondkomen bezuinigt hierop, tegen 33 procent van respondenten die makkelijk rondkomen. De respondenten die makkelijk rondkomen, letten vooral meer op aanbiedingen dan voor hun werkloosheid en besparen op abonnementen.

Tabel 20: Stellingen over uitgavenpatroon (naar mate van rondkomen)
(in percentages, percentage dat het eens is met de stelling)

	Makkelijk	Rank	Moeilijk	Rank
Ik let nu meer op aanbiedingen*	66	1	78	3
Ik heb abonnementen opgezegd	52	2	76	5
Ik ga minder vaak uit (zoals uit eten, bioscoop, stappen)	51	3	84	2
Ik geef minder uit aan vakanties en dagjes uit	40	4	77	4
Ik bezuinig op kleding	33	5	87	1
Ik bezuinig nu op energie	31	6	67	6
Ik ga nu naar goedkopere supermarkten	29	7	66	8
Ik bezuinig op de kosten van mijn mobiele telefoon	25	8	67	6
Ik heb verzekeringen opgezegd en/of aangepast	21	9	43	9
Ik overweeg de auto weg te doen of heb deze weggedaan	9	10	25	10
Ik overweeg te verhuizen naar een goedkopere woning	6	11	17	11

* Niet significant

Respondenten die al lang zonder werk zijn besparen niet significant anders dan respondenten die korter geleden hun baan hebben verloren.

Tabel 21 laat zien dat de respondenten grote uitgaven proberen uit te stellen en artikelen eventueel laten repareren in plaats van ze te vervangen.

Tabel 21: Stellingen over aanschaf grote uitgaven, waarbij huidige situatie met situatie voor werkloosheid wordt vergeleken (in percentages, percentage dat het eens is met de stelling)

	Eens	Oneens	N.v.t.
Ik probeer grote uitgaven uit te stellen (bijv. nieuwe meubels of fiets).	83	10	7
Als spullen kapot zijn, kijk ik nu vaker of ik het kan repareren voordat ik het nieuw koop.	72	22	6
Als ik nu witgoed moet vervangen dan geef ik hier minder aan uit dan voorheen.	61	27	12
Als ik nu inventaris moet vervangen dan geef ik hier meer aan uit. Dan gaat het waarschijnlijk langer mee.	22	64	14

Respondenten met een netto maandinkomen tot 1.500 euro, gedragen zich op dit vlak nauwelijks anders dan respondenten met een hoger inkomen. Opvallend is alleen dat respondenten met een netto maandinkomen tot 1.500 euro, veel vaker dan de respondenten met een hoger inkomen een lager bedrag besteden aan de aanschaf van witgoed dan voorheen.

Tabel 22: Stellingen over aanschaf grote uitgaven (naar inkomen) (in percentages, percentage dat het eens is met de stelling)

	Tot € 1.500	Boven € 1.500
Ik probeer grote uitgaven uit te stellen. (bijv. nieuwe meubels of fiets)	89	78
Als spullen kapot zijn, kijk ik nu vaker of ik het kan repareren voordat ik het nieuw koop.	79	64
Als ik nu witgoed moet vervangen dan geef ik hier minder aan uit dan voorheen.	71	46
Als ik nu inventaris moet vervangen dan geef ik hier meer aan uit. Dan gaat het waarschijnlijk langer mee*.	22	23

* Niet significant

De theorie van Van Raaij en Eilander (Van Raaij, 2009) kan op basis van deze resultaten niet worden bevestigd of ontkracht. Wel blijkt uit tabel 22 dat de respondenten in eerste instantie besparen op de posten die de levensstijl zo min mogelijk aantasten. Deze uitkomst komt wel overeen met de theorie van Van Raaij en Eilander (Van Raaij, 2009).

4.4 Verwachtingen

In de Publieksmonitor van CentiQ, Wijzer in geldzaken (2009a) is gevraagd wat mensen zouden doen als zij te maken krijgen met de gevolgen van de financiële crisis.

Respondenten die daarop antwoordden dat zij zouden gaan bezuinigen, is vervolgens gevraagd op welke posten zij het meest zouden bezuinigen. De top 3 was:

1. Kleding (57 procent);
2. Uitgaan (uit eten, stappen, bioscoop etc.) (42 procent);
3. Cd's/dvd's, abonnementen op kranten en tijdschriften etc. (34 procent).

Deze posten worden in dit onderzoek ook veel genoemd. Opvallend is dat in dit onderzoek het percentage respondenten dat daadwerkelijk bezuinigt op deze posten, veel hoger is dan het percentage respondenten in de Publieksmonitor dat zegt te gaan bezuinigen op deze posten op het moment zij te maken zouden krijgen met de gevolgen van de financiële crisis. In de Publieksmonitor zegt 6 procent van de respondenten dat zij zouden gaan bezuinigen op voeding en overige supermarktaankopen / dagelijkse

boodschappen; in dit onderzoek bezuinigen zo'n driekwart van de respondenten juist op die posten.

5 Financiële problemen

Dit hoofdstuk bespreekt of de respondenten op dit moment betalingsachterstanden of financiële problemen hebben, of dat zij die binnenkort verwachten. Ook is er onderzocht welke actie zij zouden ondernemen om weer grip te krijgen op hun financiën.

5.1 Betalingsachterstanden

De respondenten is gevraagd in hoeverre zij sinds hun werkloosheid *meerdere keren* zijn geconfronteerd met de eerste zes betalingsproblemen uit tabel 23. Daarnaast is er gevraagd of zij te maken hebben gehad met loonbeslag / beslag op de uitkering en/of afsluiten van de energie.

Tabel 23: Heeft u sinds u werkloos bent meerdere keren één van de volgende betalingsproblemen gehad? Of heeft u te maken gehad met loonbeslag of afsluiten van energie?

	Percentage
Roodstand op lopende rekening	55
Rekeningen te laat betaald	54
Geen geld meer kunnen opnemen	46
Een aanmaning ontvangen	31
Weigering van een automatische incasso	40
De huur/hypotheek te laat betaald	31
Loonbeslag gelegd op salaris/uitkering/pensioen	13
Energie afgesloten door te laat betalen	3

In het Nibud-onderzoek 'Rondkomen in economische onzekerheid' (2009a) is een vergelijkbare vraag gesteld. De vraag was toen of het huishouden in de afgelopen 12 maanden geconfronteerd was met *één van de betalingsproblemen* (niet perse meerdere keren). De vraag is toen voorgelegd aan een groep Nederlanders in de leeftijd van de 21 tot 70 jaar.

In dit onderzoek hebben de respondenten het afgelopen jaar vaker betalingsproblemen gehad dan die in 'Rondkomen in economische onzekerheid' (Nibud, 2009a). De factor geeft aan hoeveel vaker dat is geweest:

- roodstand op lopende rekening: 55 tegen 42 procent (factor 1.3);
- rekeningen te laat betaald: 54 tegen 25 procent (factor 2.2);
- geen geld meer kunnen opnemen: 46 tegen 16 procent (factor 2.9);
- aanmaningen ontvangen: 31 tegen 21 procent (factor 1.5);
- weigering automatische incasso: 40 tegen 13 procent (factor 3.1);
- huur/hypotheek te laat betaald: 31 tegen 8 procent (factor 3.9).
- loonbeslag: 13 tegen 2 procent (factor 6.5);

- energie afgesloten: 3 tegen 1 procent (factor 3.0).

In dit onderzoek lijken de respondenten minder grip te hebben op hun financiën. Zij hebben veel vaker een betalingsprobleem dan de respondenten in 'Rondkomen in economische onzekerheid'. Alleen bij de roodstand en bij 'aanmaningen ontvangen' is het verschil minder dan tweemaal zo vaak. Loonbeslag komt zelfs 6 keer zo vaak voor. Een lager inkomen betekent in de meeste gevallen dus minder grip op je financiën.

In tabel 24 staat hoeveel respondenten meerdere van de bovengenoemde betalingsproblemen hebben gehad. Van de respondenten heeft 76 procent meerdere keren minimaal één van de genoemde betalingsproblemen gehad. Ter vergelijking: van alle Nederlanders tussen de 21 en 70 jaar heeft 47 procent minimaal één betalingsprobleem gehad, tegen 23 procent met vier of meer betalingsproblemen (Nibud, 2009a). In dit onderzoek heeft 37 procent meer dan drie gebeurtenissen meegemaakt. Opvallend is dat het niet uitmaakt hoe lang men al zonder werk is.

Tabel 24: Aantal verschillende betalingsproblemen binnen één huishouden

Aantal gebeurtenissen	Percentage
0	24
1	10
2	9
3	5
4	5
5	9
6	16
7	6
8	1

Respondenten die één van de betalingsproblemen hebben gehad, hebben een grote kans op de andere betalingsproblemen. De piek bij 6 problemen is deels te verklaren uit het feit dat respondenten vaak alles zullen aangrijpen om loonbeslag en/of afsluiting van energie te voorkomen. Zij zullen dus eerder een roodstand aangaan of rekeningen later betalen. Loonbeslag en afsluiten van de energie komen dan ook het minste voor. Respondenten op wier loon beslag is gelegd of waarbij de energie is afgesloten, hebben meestal al één of meer andere betalingsproblemen gehad. Het ligt voor de hand dat zij in ieder geval aanmaningen hebben ontvangen, want een energieleverancier of de schuldeiser zal toch eerst een aanmaning sturen voordat hij de energie afsluit of beslag legt op het loon. Toch zegt 7 procent van de respondenten waarbij de energie is afgesloten, dat zij geen aanmaning hebben ontvangen. Een mogelijke verklaring hiervoor is dat zij hun administratie niet op orde hebben en dat zij de post niet meer openmaken uit angst voor meer rekeningen. Van de respondenten met loonbeslag, was

75 procent ook te laat met het betalen van de huur/hypotheek. Bij de andere betalingsproblemen lopen de percentages verder op. Het betalingsprobleem dat het vaakst voorkomt onder de respondenten met loonbeslag, is de 'aanmaning ontvangen' (97 procent).

Respondenten in de leeftijd van 25 tot 35 jaar lopen meer kans op één van de betalingsproblemen uit tabel 23 dan respondenten uit de andere leeftijdsgroepen. Van hen heeft 81 procent één van de betalingsproblemen gehad, tegen 51 procent van de respondenten in de leeftijd van 55 tot 65 jaar.

Van de respondenten die moeilijk kunnen rondkomen, heeft 85 procent één van de betalingsproblemen gehad. Opvallender is dat van de respondenten die gemakkelijk kunnen rondkomen, 34 procent minimaal één betalingsprobleem heeft gehad.

Van de respondenten met een netto maandinkomen tot 1.500 euro heeft 82 procent een betalingsproblemen gehad, tegen 60 procent van de respondenten met een netto maandinkomen van meer dan 1.500 euro.

Ook de hoogte van het vermogen is van invloed (zie tabel 25). Van de respondenten met minder dan 1.000 euro vermogen heeft 90 procent één betalingsprobleem gehad, tegen 33 procent van de respondenten met meer dan 50.000 euro vermogen. Een buffer kan dus voorkomen dat er financiële problemen ontstaan als je zonder werk raakt. Dit blijkt ook uit de resultaten bij het betalingsprobleem 'loonbeslag'. Gemiddeld heeft 13 procent van de respondenten hiermee te maken gehad, tegen 19 procent van de respondenten met minder dan 1.000 euro vermogen.

Tabel 25: Percentage dat minimaal één betalingsprobleem heeft gehad (naar vermogen)

	Percentage meegemaakt
Minder dan € 1.000	90
€ 1.000 - € 10.000	60
€ 10.000 - € 50.000	41
Meer dan € 50.000	33
Wil ik niet zeggen	66
Weet ik niet	59

5.2 Leningen

Van alle respondenten heeft 28 procent sinds zij werkloos zijn een lening afgesloten, omdat zij anders een bepaalde uitgave niet konden doen. Bij 8 procent van de respondenten ging het om een lening bij een bank of een postorderbedrijf; 20 procent heeft een lening bij vrienden of familie.

Tabel 26: Heeft u sinds u werkloos bent een lening afgesloten of creditcard schuld opgebouwd, omdat u een bepaalde uitgave anders niet kon betalen (in procenten)

	Totaal	Huishoudens met één of meerdere betalingsachterstanden
Ja, bij een bank of winkel	8	97
Ja, bij vrienden of familie	20	96
Nee	70	61
Weet ik niet/geen antwoord	2	100

Van de respondenten die een lening hebben afgesloten, heeft 97 procent ook betalingsproblemen (zie tabel 26). Dit percentage ligt boven het gemiddelde van 76 procent van de respondenten met één of meerdere betalingsproblemen. Mogelijk wordt de lening gebruikt om financiële achterstanden in te lopen.

De hoogte van het vermogen is van invloed op het feit of de respondent al dan geen lening heeft afgesloten. Van de respondenten met minder dan 1.000 euro vermogen, heeft 31 procent geld geleend van vrienden of familie en 14 procent bij een bank. Van de respondenten met meer dan 50.000 euro vermogen, heeft 92 procent geen lening; 4 procent heeft geld geleend bij vrienden of familie.

Het maakt niet uit hoe lang men al zonder werk is.

5.3 Toekomstperspectief

In tabel 27 staat gedurende welke periode de respondenten verwachten nog te kunnen rondkomen. Een kwart van de respondenten verwacht geen financiële problemen te krijgen.

In totaal loopt 35 procent van de respondenten een financieel risico. Momenteel heeft 28 procent van de respondenten financiële problemen: 9 procent had al financiële problemen en bij 19 procent zijn ze ontstaan na het verlies van het werk. Daarnaast verwacht 7 procent binnen 6 maanden problemen te krijgen.

Eén op de vijf respondenten verwacht problemen te krijgen als zij niet (op korte termijn) aan het werk komen.

Antwoorden in de categorie 'anders' zijn dat het moment van allerlei factoren afhangt zoals het vinden van ander werk, van de partner en van het aanpassingsvermogen.

Tabel 27: Hoe lang kunt u nog rondkomen van uw inkomen en spaargeld zonder in de financiële problemen te komen?

	Percentage
Tussen 1 en 6 maanden	7
6 maanden tot 1 jaar	2
1 jaar tot maximaal 5 jaar	2
Als mijn WW-uitkering eindigt	10
Ik had al financiële problemen voordat ik werkloos werd	9
Door de werkloosheid heb ik nu al financiële problemen	19
Ik verwacht niet dat ik in de financiële problemen kom	25
Weet ik niet	22
Anders	4

Van de respondenten met een netto maandinkomen van meer dan 1.500 euro, verwacht 21 procent dat er problemen ontstaan als de WW-uitkering eindigt, tegen 5 procent van de respondenten met een netto maandinkomen tot 1.500 euro. Dit kan komen doordat het inkomen van de respondenten die nu al minder dan 1.500 euro per maand te besteden hebben, minder ver kan terugvallen dan dat van de respondenten met een hoger inkomen. Hun inkomen valt terug tot bijstandsniveau of tot het inkomen van alleen de partner. Dat kan fors lager zijn dan de uitkering die zij nu nog hebben.

Het maakt niet uit hoe lang men al zonder werk is of hoe lang men recht heeft op een werkloosheidsuitkering.

5.4 Acties om uit de problemen te komen

Hoewel schuldhulpverlening in iedere gemeente anders is geregeld, wordt in de meeste gemeenten ook advies gegeven en begeleiding aangeboden; preventie wordt als belangrijk ervaren. Respondenten met financiële problemen, zouden daar het beste in een vroeg stadium gebruik van kunnen maken. Dit kan grotere problemen voorkomen. Het Nibud heeft echter het idee dat mensen onvoldoende bekend zijn met deze mogelijkheden. Regelmatig heeft het Nibud contact met mensen die op zoek zijn naar hulp bij het oplossen van hun schulden. Zij weten vaak de weg niet naar de schuldhulpverlening, of zij denken dat dit er niet voor hun problemen is.

Om te kijken hoe de bekendheid met schuldhulpverlening is onder werklozen, is hier aantal vragen over gesteld.

Tabel 28 laat zien dat 85 procent van de respondenten niet in een schuldhulpverleningstraject zit; 6 procent heeft een aanvraag lopen. Bij de antwoordcategorie 'anders' zegt de ene helft van de respondenten dat zij

net een schuldhulpverleningstraject hebben afgerond en de andere helft dat zij overwegen om zich aan te melden.

Gemiddeld zitten er naar schatting 164.000 huishoudens in het wettelijk (WSNP) en het minnelijk traject van schuldhulpverlening. Dit is iets meer dan 2 procent van alle huishoudens (Van Ommeren e.a., 2009).

Tabel 28: Zit u in een schuldhulpverleningstraject?

	Percentage
Nee	85
Ja, in het minnelijke traject	3
Ja, in de WSNP	3
Ik heb een aanvraag gedaan	6
Anders	3

Van de respondenten die **niet** in een schuldhulpverleningstraject zitten, zou 37 procent contact zoeken met de schuldeisers bij dreigende financiële problemen; 18 procent heeft geen idee wat ze zouden doen (zie tabel 29). Opvallend is dat iedereen aangeeft om actie te gaan ondernemen. Uit de praktijk blijkt echter dat schuldenaren juist geneigd zijn om lange tijd niets te doen en pas actie ondernemen als ze echt niet meer anders kunnen, bijvoorbeeld omdat huisuitzetting of een rechtszaak dreigt.

Tabel 29: Als er sprake zou zijn van meerdere achterstallige betalingen, wat zou u dan doen?
Meerdere antwoorden mogelijk (in percentages).

	Percentage
Niets	0
Hulp vragen aan familie of vrienden	23
Contact zoeken met de schuldeisers	37
Naar schuldhulpverlening	21
Lening afsluiten	3
Geen idee	18
Anders	5

Genoemde acties in de antwoordcategorie 'anders' zijn:

- Auto/huis verkopen
- Ik kom niet in de problemen
- Hypotheek verhogen
- Meer bezuinigen

In tabel 30 staat een aantal mogelijke acties van afdelingen schuldhulpverlening.

Van de respondenten weet 29 procent niet wat ze van schuldhulpverlening kunnen verwachten. Slechts 26 procent weet dat ze er ook voor vrijblijvend advies terecht kunnen.

Tabel 30: Wat denkt u dat u van schuldhulpverlening kan verwachten?
Meerdere antwoorden mogelijk.

	Percentage
Vrijblijvend advies	26
Begeleiding bij het aflossen van de schulden	54
Ze eisen geld op voor de schuldeisers	6
Ze bieden een budgetcursus aan	18
Ze regelen al je financiën	25
Ze berekenen hoeveel iemand maandelijks moet aflossen	28
Ze vragen een vergoeding voor hun diensten	11
Ik weet niet wat schuldhulpverlening is	6
Ik weet niet wat ik van hen kan verwachten	23

6 Grip op de financiën

Om rond te komen van je inkomen is het belangrijk om overzicht te hebben over je geldzaken. Inzicht begint met overzicht. Dit is helemaal belangrijk als de financiële situatie drastisch verandert. In dit hoofdstuk wordt gekeken in hoeverre de respondenten zelf ervaren overzicht te hebben op hun financiële situatie en of er daarbij verschillen tussen respondenten zichtbaar zijn.

6.1 Het financiële gedrag in het algemeen

De meeste respondenten (71 procent) zijn (veel) met geld bezig. Ook vindt 79 procent in meer of mindere mate dat hij georganiseerd met geldzaken omgaat. Tegelijkertijd geeft het merendeel van de respondenten (61 procent) meer geld uit dan dat er aan inkomsten binnenkomt. Een zelfde percentage vindt het lastig om niet te veel geld uit te geven. Georganiseerd met geldzaken omgaan, lijkt daarmee niet in een direct positief verband te staan met de bestedingen. Overzicht over de financiën is echter een voorwaarde voor inzicht in de financiën. En pas als er inzicht is kan er weer grip komen op de financiële situatie. Mogelijk gaat het verband tussen georganiseerd met geld omgaan en de uitgaven in de hand houden hier niet op, omdat de inkomstendaling zodanig is dat men gewoonweg niet de middelen heeft om alle uitgaven te kunnen bekostigen, ook al kan men goed met geld omgaan. Daarnaast is het niet duidelijk wanneer respondenten van zichzelf vinden dat zij georganiseerd met hun geldzaken omgaan.

Van de respondenten in de leeftijd van 25 tot 35 jaar vindt 66 procent dat zij (in meer of mindere mate) georganiseerd met geld omgaan, tegen 92 procent van de 55- tot 65-jarigen.

Tabel 31: Stellingen m.b.t. financiële gedrag en houding algemeen (in percentages) (N=499)

	Helemaal mee oneens	Meer oneens dan eens	Meer eens dan oneens	Helemaal mee eens	N.v.t.
Ik vind het lastig niet te veel uit te geven	14	25	31	27	3
Ik geef meer uit dan er binnenkomt	39	24	24	10	3
Ik ga georganiseerd met mijn geldzaken om	4	16	28	51	2
Ik ben niet zo met geld bezig	46	25	17	9	3

Respondenten die het zelf lastig vinden om niet te veel geld uit te geven, besteden ook significant vaker meer geld dan dat er binnenkomt (78 procent, tegen 58 procent gemiddeld). Ook kunnen ze moeilijker dan gemiddeld rondkomen na de werkloosheid. Ook tussen de stelling 'Ik geef meer uit dan er binnenkomt' en al dan niet kunnen rondkomen bestaat een positief verband. Van de respondenten die moeilijk rondkomen, besteedt 41 procent meer geld dan dat er binnenkomt. Van respondenten die gemakkelijk rondkomen, besteedt 15 procent meer geld dan dat er binnenkomt.

Persoonskenmerken, zoals leeftijd en inkomen, en de werkloosheidsduur, hebben geen significante invloed op het al dan niet lastig vinden om niet te veel uit te geven.

6.2 De financiële betrokkenheid na werkloosheid

De meeste respondenten zijn momenteel bewuster bezig met de financiën dan in de periode voor hun werkloosheid (zie tabel 32). De overgrote meerderheid maakt zich zorgen over zijn financiële situatie.

Tabel 32: Stellingen m.b.t. financiële gedrag en houding in huidige situatie (in percentages) (N=499)

	Helemaal mee oneens	Meer oneens dan eens	Meer eens dan oneens	Helemaal mee eens	N.v.t.
Ik ben bewuster met mijn financiën bezig nu ik werkloos ben	8	11	30	48	4
Ik maak mij zorgen over mijn financiële situatie	8	16	26	47	4

Respondenten die momenteel bewuster met hun financiën omgaan, komen niet beter of slechter rond dan de respondenten die zich niet bewuster zijn gaan gedragen. Wel blijken de respondenten die makkelijker kunnen rondkomen, zich minder zorgen te maken over hun financiële situatie dan de respondenten die minder gemakkelijk uitkomen met hun geld (zie tabel 33).

Tabel 33: Bent u het eens of oneens met de stelling: 'ik maak mij zorgen over mijn financiële situatie' (in percentages, naar mate waarin je wel/niet kunt rondkomen) (N=489)

	Gemiddeld	Moeilijk	Neutraal	Makkelijk
Oneens (geen zorgen)	24	12	36	73
Eens (wel zorgen)	73	87	57	21
N.v.t.	3	2	7	6

Er is gekeken of bepaalde groepen respondenten nu bewuster bezig zijn met hun financiën en/of zich meer zorgen maken over hun financiën.

Respondenten met een netto maandinkomen tot 1.500 euro per maand zijn bewuster bezig met hun financiën sinds hun werkloosheid dan gemiddeld (82 tegen 77 procent gemiddeld). Er zijn geen verschillen naar leeftijd, huishoudsamenstelling en de periode dat men werkloos is.

De volgende groepen respondenten maken zich zorgen over hun financiële situatie:

- Respondenten met een netto maandinkomen tot 1.500 euro maken zich meer zorgen dan respondenten met een netto maandinkomen van meer dan 1.500 euro per maand: (82 tegen 61 procent);
- Respondenten met een huurwoning maken zich meer zorgen dan respondenten met een koopwoning. Bovendien maken alleenstaanden zich meer zorgen dan respondenten met een partner (80 procent tegen 65 procent). Deze uitkomsten zijn in overeenstemming met die naar inkomen. Respondenten met een huurwoning en alleenstaanden hebben immers over het algemeen ook een lager inkomen;
- Respondenten in de leeftijd van 45 tot 55 jaar maken zich bovengemiddeld vaak zorgen (82 procent), terwijl respondenten van 55 jaar en ouder zich relatief minder vaak zorgen maken (59 procent). De resultaten van de respondenten in de leeftijd tot 45 jaar wijken niet af van het gemiddelde;
- Het maakt niet uit hoe lang men al zonder werk is.

Wanneer alle factoren die mogelijk van invloed kunnen zijn tegelijkertijd worden meegenomen, blijkt alleen de mate waarin respondenten kunnen rondkomen sterk van invloed op de zorgen die zij zich maken over hun financiële situatie (zie bijlage 1). Respondenten die sinds hun werkloosheid moeilijk kunnen rondkomen, maken zich meer zorgen over hun financiële situatie dan respondenten die gemakkelijk rond kunnen rondkomen of niet moeilijk/niet gemakkelijk rondkomen.

Persoonlijke factoren van de respondent zoals huishoudsituatie en hoogte van het inkomen, hebben alleen *indirect* invloed op de vraag of men zich al dan niet zorgen maakt over zijn financiële situatie. De persoonlijke factoren zijn van invloed op de vraag of men al dan niet rondkomt; dat laatste bepaalt weer in hoeverre men zich zorgen maakt over zijn financiële situatie (zie ook hoofdstuk 4.1).

6.3 Veranderingen in grip op inkomsten en uitgaven

Om te onderzoeken of het financiële gedrag *als gevolg van* de werkloosheid is veranderd, is de respondenten gevraagd hoe zij - zowel voor als tijdens de werkloosheid - overzicht houden over hun inkomsten en uitgaven.

Het merendeel van de respondenten vindt dat zij grip hebben op hun financiële situatie, ondanks dat het merendeel eerder zei niet uit te komen met het inkomen (zie tabel 34). Daarnaast valt op dat 8 procent niet van zichzelf weet of hij wel of geen grip heeft op de financiële situatie.

Voor de werkloosheidsperiode maakte iets meer dan een derde van de respondenten een overzicht van zijn inkomsten en uitgaven; 45 procent hield zijn uitgaven bij. Ruim een kwart van de respondenten heeft zijn financiële gedrag veranderd sinds zijn werkloosheid. Zij houden nu wel hun uitgaven bij en/of maken een begroting, terwijl zij dat voorheen niet deden.

Tabel 34: Veranderingen in financieel gedrag a.g.v. werkloosheid (in percentages)
(N=499)

	Toen niet, nu niet	Toen wel, nu niet	Toen niet, nu wel	Toen wel, en nu ook	Weet ik niet
Ik houd bij wat ik uitgeef	23	2	29	43	3
Ik heb een overzicht gemaakt van inkomsten en uitgaven (een begroting)	34	2	25	35	3
Ik heb grip op mijn financiële situatie	11	20	12	49	8

6.3.1 Overzicht op de inkomsten en uitgaven

Tabel 34 laat zien dat de resultaten van 'Ik houd bij wat ik uitgeef' sterk overeenkomen met die van 'Ik maak een overzicht van de inkomsten en uitgaven'. Over het algemeen geldt dit beeld ook wanneer de resultaten per groep respondenten met elkaar vergeleken worden. De kenmerken waarbij de resultaten van beide stellingen sterk overeenkomen, zijn:

- de leeftijd, huishoudsamenstelling, woningsituatie van de respondent en de periode dat hij werkloos is;
- de mate waarin de respondent kan rondkomen;
- de mate waarin de respondent georganiseerd met zijn geld omgaat.

Wanneer de resultaten vergeleken worden naar het inkomen van de respondenten, valt echter op dat:

- respondenten met een netto maandinkomen tot 1.500 euro bovengemiddeld vaak nu wel hun uitgaven bijhouden en/of een begroting maken, terwijl ze dat voorheen niet deden (33 tegen 30 procent gemiddeld);
- en dat van de respondenten met een netto maandinkomen van meer dan 1.500 euro een veel kleiner percentage dat is gaan doen (18 procent);

- respondenten met een maandinkomen van meer dan 1.500 euro vaker dan gemiddeld zowel voor als sinds hun werkloosheid geen begroting maken (42 procent);
- respondenten met een maandinkomen tot 1.500 euro juist minder vaak dan gemiddeld (30 procent) geen overzicht maakt van inkomsten hun uitgaven.

Bovendien valt op dat respondenten die het lastig vinden om niet te veel uit te geven, veel vaker hun uitgaven zijn gaan bijhouden dan de respondenten die dit niet lastig vinden (32 tegen 18 procent) en/of een begroting gaan maken (35 tegen 20 procent), terwijl zij dat voorheen niet deden. Respondenten die het *niet* lastig vinden om niet te veel uit te geven, hielden echter vaker dan gemiddeld voor hun werkloosheid al de uitgaven bij (41 procent) en/of maakten toen al een begroting (54 procent) en zijn dit sinds de werkloosheid ook blijven doen. Een mogelijke verklaring kan zijn dat de respondenten die het lastig vinden om niet te veel uit te geven, voorheen minder actief met geldzaken bezig waren en nu geconfronteerd worden met de noodzaak ervan. Aan de andere kant kunnen de respondenten die voorheen ook al actief hun geldzaken bijhielden, nu beter omschakelen naar een beperktere bestedingsruimte, waardoor zij niet snel te veel zullen uitgeven.

Respondenten die bewuster met hun financiën omgaan sinds hun werkloosheid, vertalen deze houding naar een daadwerkelijke verandering in hun gedrag. Zij zijn vaker dan gemiddeld hun uitgaven gaan bijhouden (33 tegen 29 procent gemiddeld) en/of vaker een begroting gaan maken (29 tegen 25 procent gemiddeld), terwijl zij dit voor hun werkloosheid niet deden.

Respondenten die niet bewuster met hun geld zijn gaan omgaan, houden hun uitgaven zowel voor als sinds hun werkloosheid vaker dan gemiddeld niet bij (34 tegen 23 procent gemiddeld) en/of maken geen begroting (48 tegen 34 procent gemiddeld).

Ook is er een duidelijk verschil tussen werklozen die zich wel en geen zorgen maken. Van de respondenten die zich zorgen maken over hun financiële situatie, heeft 29 procent nu een begroting gemaakt.

Van de respondenten die zich geen zorgen maken over hun financiële situatie, houdt 38 procent zijn uitgaven niet bij, tegen 19 procent die geen zorgen maakt. Onder deze laatste groep houdt 33 procent nu de uitgaven bij, terwijl ze dat voorheen niet deden.

6.3.2 Grip op de financiën

Gemiddeld heeft 31 procent van de respondenten momenteel geen grip op zijn financiën (bij 11 procent ontbrak dit al voordat men werkloos raakte). Dit percentage is hoger onder de respondenten die:

- het lastig vinden om niet te veel geld uit te geven (43 procent);
- die niet georganiseerd met hun geldzaken omgaan (53 procent);
- die meer uitgeven dan dat er binnenkomt (54 procent).

Respondenten met een netto maandinkomen tot 1.500 euro hebben minder vaak grip op hun financiën dan respondenten met een hoger inkomen (41 tegen 20 procent). Respondenten met een huurwoning hebben minder vaak grip op hun financiën dan respondenten met een koopwoning. Hetzelfde verschil is tot slot te zien tussen respondenten met en respondenten zonder partner.

Van de respondenten die nu moeilijk rondkomen, heeft 44 procent geen grip op zijn financiën; 36 procent heeft wel grip en had dat ook al voor zijn werkloosheid. Van respondenten die gemakkelijk kunnen rondkomen, heeft 88 procent grip op zijn financiën. Het maakt voor de mate van grip niet uit hoe lang men al werkloos is.

Een regressieanalyse geeft antwoord op de vraag welke factoren *direct* van invloed zijn op de mate waarin de respondenten grip hebben op hun financiële situatie (zie bijlage 2). Hieruit blijkt dat respondenten die moeilijk kunnen rondkomen, minder vaak grip hebben op hun financiële situatie dan respondenten die gemakkelijker kunnen rondkomen. Bovendien blijken respondenten met een hoger vermogen, meer grip hebben dan respondenten met een laag vermogen.

Respondenten die al langere tijd zonder werk zijn, hebben meer grip dan respondenten die recent werkloos zijn geworden. Dit is een direct effect; het wordt niet veroorzaakt door verschillen in inkomen en/of vermogen tussen respondenten die lang en kortdurend werkloos zijn.

Overigens komt deze bevinding overeen met de fasentheorie (zie hoofdstuk 1.3.3), die veronderstelt dat werklozen uiteindelijk in een fase van berusting en herstel terecht komen. Hoewel de fasentheorie betrekking heeft op het welbevinden van werklozen, kan deze ook opgaan voor hun financiële situatie. Waarschijnlijk hebben langdurig werklozen hun bestedingen weten aan te passen aan de nieuwe inkomenssituatie. Hierdoor ervaren zij mogelijk meer dan 'nieuwe' werklozen dat zij grip hebben op hun financiële situatie.

7 Financiële hulp

Om werklozen effectief te helpen grip te krijgen op hun financiële situatie, is het belangrijk om te weten welke knelpunten zij ervaren tijdens hun werkloosheid. Ook is het relevant inzicht te hebben aan welke voorlichting zij behoefte hebben.

7.1 Ervaringen van respondenten

Het onderzoek wil inzicht geven in wat de respondenten op financieel gebied als grootste veranderingen hebben ervaren door of na hun werkloosheid. Daartoe zijn de respondenten twee open vragen voorgelegd.

7.1.1 Verrassingen op financieel gebied

Als eerste werd gevraagd waardoor zij financieel het meest verrast waren na hun werkloosheid. De antwoorden zijn tot een aantal categorieën teruggebracht.

Tabel 35: Waardoor was u op financieel gebied verrast na uw werkloosheid? (N=463)

	Percentage
Niets	34
Anders	21
Dat de inkomensdaling zo groot is*	20
Dat alles veel geld kost/dat er geen ruimte meer is voor leuke dingen en luxe	10
Weet niet/geen idee	7
De regelingen die er bestaan	2
Dat de begeleiding van werklozen zo slecht is	2
Dat het zo lang duurt voordat je een uitkering hebt	2
Dat het toch lukt om rond te komen	2

*Antwoorden als: het effect van minder geld, de hoogte van de uitkering, het omgaan met minder inkomen, dat x-euro minder toch wel heel veel is

De reacties zijn erg uiteenlopend. Sommige respondenten zijn positief verbaasd over het feit dat het hun toch lukt om rond te komen, en dat er allerlei regelingen bestaan die het inkomen hoger laten uitvallen.

Op allerlei manieren uiten de respondenten dat het nieuwe inkomen (de uitkering) veel lager is dan verwacht: *'dat ik opeens minder geld heb', 'dat ik minder te besteden heb', 'dat ik er zoveel op achteruit ging, omdat ik een heel goed salaris had met goed uitbetaalde overuren', 'wist niet dat WW-uitkering aan een dagmaximum is gebonden en als je daar dus boven zat is het gat nu groter. Ik krijg nu netto minder dan 50 procent van mijn laatstverdiende loon'.*

Ook over de periode dat men recht heeft op een uitkering, werd regelmatig gereageerd: *'(ik was verbaasd over) de duur van de ww na 23 dienstjaren te hebben gewerkt', 'de korte duur van de ww'*.

Verder zijn respondenten zich bewuster geworden van hun uitgaven en van hun bestedingspatroon: *'(ik was verrast door) veel tussendoor uitgaven...betaalde vaak met de pin impulsieve uitgaven', 'rondkomen valt niet mee', 'doordat ik nu thuis zit, verbruik ik veel meer energie, en ook meer koffie', 'het feit hoe er je moet opletten waaraan je je geld uitgeeft', 'hoe duur alles eigenlijk wel is', 'ik had altijd een auto van de zaak en nu moest ik ineens een eigen auto kopen en alles financieren. Schrok van de hoogte van verzekering et cetera'*.

7.1.2 Wat respondenten de volgende keer anders zouden doen

Als tweede werd de respondenten gevraagd wat zij anders zouden doen, als zij in de toekomst opnieuw werkloos zouden raken. De vraag werd behoorlijk persoonlijk opgevat. Een veelgegeven reactie was bijvoorbeeld *'dat zal ik niet meer meemaken'*. Ook zegt men vaak dat men doet wat mogelijk is, en dus niets anders zou doen dan nu. De reacties zijn dus niet echt een advies aan andere potentiële werklozen.

Tabel 36: Als u in de toekomst opnieuw werkloos zou worden, wat zou u dan anders doen? (N=463)

	Percentage
Niets	34
Weet niet/geen idee	24
Anders	20
Van te voren meer sparen/zorgen voor een buffer	8
Direct andere baan zoeken/opleiding volgen (omscholen)	7
Beter omgaan met geld/uitgaven beter onder controle houden/financiën beter beheren	5
Beter voorbereiden	1
Eerder een uitkering aanvragen	1

Respondenten die wel inhoudelijk reageerden, zeggen vaak dat ze van te voren meer hadden willen sparen, om zo een buffer te hebben (zie tabel 36) *'van te voren meer sparen, zodat ik de eerste maanden vooral beter door kan komen', 'proberen wat geld achter de hand te hebben als reserve'*.

In hoofdstuk 3.1 bleken veel respondenten een beperkte buffer te hebben; daarom is het positief te merken dat respondenten een buffer zelf ook belangrijk vinden.

Twee andere reacties die meerdere keren gegeven werden, zijn:

- ontslagvergoeding beter regelen;
- sneller hulp inschakelen: sneller aan de bel trekken / eerder naar schuldhulpverlening / familie er meer bij betrekken.

7.2 Voorlichtingsmateriaal

De respondenten is gevraagd om een uitspraak te doen over de vorm en inhoud van een voorlichtingsproduct dat het Nibud wil gaan ontwikkelen voor werklozen. Het Nibud wil hiermee aansluiten bij de behoefte van de doelgroep. Tabel 37 en 38 tonen de antwoorden.

Tabel 37: Welke vorm van voorlichtingsmateriaal zou u behoefte hebben? Wat spreekt u aan? Meerdere antwoorden mogelijk. (N=484)

	Percentage
Een brochure met informatie over verschillende onderwerpen	33
Voor verschillende onderwerpen een korte flyer met nuttige informatie en tips	19
Voor verschillende onderwerpen een stappenplan/checklist wat u moet regelen	47
Youtube filmpjes met informatie	7
Advies op maat met een deskundige	39
Een informatieve bijeenkomst (één middag) met ruimte voor vragen	13
Een checklist met allemaal nuttige sites	43
Een digitale coach	27
Informatie op website	38
Geen mening	20
Anders	3

Van de 15 respondenten die 'anders' hebben ingevuld, hebben er 3 behoefte aan een echte budgetcoach, 2 hebben geen behoefte aan informatie en 1 wil graag duidelijke richtlijnen voor de regelingen waar je recht op zou kunnen hebben.

Voor de top 5 van de informatiebehoefte, is gekeken of er verschillen bestaan naar leeftijd, geslacht, inkomen en huishoudsamenstelling van de respondenten en naar de periode dat zij werkloos zijn. Als enige verschil bleek dat respondenten in de leeftijd van 55 tot 65 jaar minder dan gemiddeld behoefte hebben aan informatie via de website (20 procent), terwijl de groep tussen 25 en 35 dit juist wel graag wil (48 procent).

Tabel 38: Welke onderwerpen zouden volgens u zeker aan bod moeten komen in het voorlichtingsmateriaal? *Meerdere antwoorden mogelijk.* (N=484)

	Percentage
Het aanvragen van een WW-uitkering	40
Regelen ontslagvergoeding	32
Rondkomen	53
De gevolgen voor de hypotheek	23
Leningen	24
Administratie op orde	36
Budgetteren/begroten (plannen met geld)	44
Tegemoetkomingen, subsidies, toeslagen	55
Hoe houd ik grip op mijn geld	46
De fiscale gevolgen	37
Anders	4

Onderwerpen die bij de categorie ‘anders’ worden genoemd zijn alimentatie, ‘hoe vraag ik een uitkering aan’, pensioen, emotionele ondersteuning, informatie waar je relevante formulieren en instanties vindt en kunt laten invullen, en informatie over bezuinigingsopties.

Uitgesplitst naar achtergrondkenmerken van de respondenten bleek dat:

- respondenten in de leeftijd van 25 tot 35 jaar vaker behoefte hebben aan informatie over het aanvragen van een WW-uitkering (51 procent). Dit is opvallend, omdat het geldt voor zowel respondenten die korter zonder werk zijn als voor respondenten die langdurig werkloos zijn;
- respondenten met een netto maandinkomen tot 1.500 euro iets vaker behoefte hebben aan informatie over rondkomen (57 procent);
- 62 procent van de respondenten in de leeftijd van 35 tot 45 jaar behoefte heeft aan informatie over tegemoetkomingen en subsidies, tegen 38 procent van de respondenten in de leeftijd van 55 tot 65 jaar. Dit is opvallend, omdat in hoofdstuk 3.4 niet bleek dat oudere respondenten beter op de hoogte zijn van mogelijke wijzigingen in hun recht op tegemoetkomingen, of deze wijzigingen vaker doorgerekend hebben.

8 Conclusies en aanbevelingen

Voor het merendeel van de respondenten heeft werkloosheid grote financiële gevolgen; driekwart van hen maakt zich zorgen over de persoonlijke financiële situatie. Dit onderzoek naar de financiële veranderingen laat zien dat zij het niet eenvoudig vinden om zich aan te passen aan een veranderende situatie.

Veranderingen in de financiële situatie

Bijna 70 procent van de respondenten vindt het moeilijk tot zeer moeilijk om rond te komen. Dit percentage is zes keer zo hoog als gemiddeld in Nederland. Het valt veel respondenten tegen hoe duur goederen eigenlijk zijn en/of hoe groot het inkomensverlies is. Pas sinds hun werkloosheid zijn zij zich bewust geworden van bepaalde geldzaken.

Bij de helft van de respondenten daalt het netto maandinkomen met meer dan 500 euro. Vooral wanneer men geen recht (meer) heeft op een werkloosheidsuitkering is de inkomstensterugval groot; vaak meer dan 900 euro per maand. Deze respondenten hebben het zwaarder dan die met een lagere inkomensdaling; de kans op financiële problemen bij de eerste groep is groot.

Bij één op de vijf respondenten heeft de werkloosheid tot financiële problemen geleid. Bij nog eens 20 procent is de kans op financiële problemen op korte termijn groot. Zo heeft iets meer dan een kwart sinds zijn werkloosheid een lening afgesloten om bepaalde uitgaven te kunnen blijven doen. Daarnaast blijkt driekwart van de respondenten minstens één betalingsprobleem³ te hebben; een kwart van de respondenten heeft er vier of meer. Respondenten met weinig eigen vermogen hebben veel vaker met betalingsachterstanden te maken dan degenen met een grotere financiële reserve.

Het Nibud raadt huishoudens dan ook aan een financiële buffer op te bouwen, zodat men de mogelijkheid heeft om tijdelijk een inkomstensterugval zelf op te vangen. Vaak heeft iemand niet direct zijn uitgavenpatroon aangepast en/of krijgt niet direct de werkloosheidsuitkering krijgt uitbetaald.

Voorbereiding en inzicht in de financiële situatie

Het merendeel van de respondenten is onvoldoende voorbereid op de inkomstensterugval; men wist niet hoe hoog het nieuwe inkomen zou zijn of schatte dit te hoog in. Ook weet bijna de helft niet hoe lang men recht heeft op een

³ Denk aan roodstand, achterstallige rekeningen, geen geld meer kunnen opnemen of huur- of hypotheekachterstand.

werkloosheidsuitkering. Men is dus niet op de hoogte van veranderingen in de inkomenssituatie tijdens de werkloosheid.

Het Nibud raadt huishoudens juist aan voortijdig op de hoogte te zijn van veranderingen in de inkomenssituatie. Inzicht zorgt er voor dat iemand zijn financiële gedrag (zoals het bestedingspatroon) kan aanpassen aan de nieuwe situatie. Dit is extra belangrijk als de werkloosheidsuitkering eindigt, omdat dan de inkomenssterugval vaak nog veel groter is.

Aanpassing aan de situatie

Gedurende de werkloosheid, passen werklozen hun financiële gedrag aan. Bijna 80 procent van de respondenten is bewuster met zijn financiën bezig. Ook houdt ruim een kwart nu zijn uitgaven bij en/of maakt een begroting, terwijl zij dat voorheen niet deden. Werklozen die al langer zonder werk zitten hebben meer grip op hun financiële situatie dan degenen die recent werkloos zijn geworden.

Respondenten die relatief makkelijk kunnen rondkomen, hielden hun inkomsten en uitgaven vaak ook al voor hun werkloosheid bij. Deze bevindingen komen overeen met het Nibud advies om inzicht te krijgen in de inkomsten en uitgaven. Dit laatste helpt om grip te krijgen op de (nieuwe) financiële situatie. Hierdoor wordt het makkelijker om om te schakelen naar een beperkte bestedingsruimte.

Ook proberen bijna alle respondenten minder uit te geven, met name door te bezuinigen op kleding, de dagelijkse boodschappen en/of op uitgaan en uitstapjes. Driekwart van de respondenten stelt grote uitgaven uit. Bezuinigingen op grotere, meer structurele uitgaven, zoals de auto en de woning, worden echter maar door weinig respondenten overwogen.

Driekwart van de respondenten weet wel dat (de hoogte van) inkomensondersteunende maatregelen kunnen veranderen als de financiële situatie verandert. Desondanks heeft 41 procent nog niet uitgezocht wat dit voor zijn persoonlijke situatie betekent. Het Nibud adviseert bij elke inkomensverandering te kijken wat dit betekent voor (de hoogte van) toeslagen en subsidies, juist omdat veel tegemoetkomingen inkomensafhankelijk zijn.

Een kwart van de respondenten weet dat zij voor vrijblijvend advies terecht kunnen bij de schuldhulpverlening.

Het Nibud vindt het belangrijk dat deze adviserende rol meer bekendheid krijgt. Hoewel schuldhulpverlening in iedere gemeente anders is geregeld, wordt preventie en advisering bij de meeste schuldhulpverleners als een belangrijke taak gezien. Als werklozen hier van op de hoogte zijn, kunnen zij hier in een vroegtijdig stadium gebruik van maken. Dit voorkomt dat financiële problemen zich onnodig opstapelen.

Risicogroepen

Het risico op financiële problemen als gevolg van de inkomsterugval is voor bepaalde groepen respondenten groter dan voor anderen. De belangrijkste risicogroepen zijn:

- respondenten in de leeftijd van 25 tot 35 jaar. Zij lopen meer risico dan de respondenten in de leeftijd van 55 tot 65 jaar;
- de respondenten met netto maandinkomen tot 1.500 euro.

De resultaten van de respondenten zonder en met partner (al dan niet in combinatie met kinderen) verschillen weinig van elkaar. Hetzelfde geldt voor die van de respondenten met een koop- en een huurwoning. Hierbij moet opgemerkt worden dat onder de respondenten met een netto maand inkomen tot 1.500 euro, meer alleenstaanden zijn dan paren.

De financiële situatie van de respondenten in de leeftijd van 25 tot 35 jaar is slechter dan die van de respondenten in de leeftijd van 55 tot 65 jaar. De eerste groep heeft minder vermogen, heeft minder vaak een ontslagvergoeding ontvangen en minder lang recht op een werkloosheidsuitkering. De eerste groep heeft ook vaker betalingsproblemen dan de tweede (81 tegen 51 procent). De jongere groep denkt echter -vaker dan de ouderen- snel weer nieuw werk te vinden.

De respondenten met een netto maandinkomen tot 1.500 euro, kunnen moeilijker rondkomen dan respondenten met een hoger inkomen. Zij maken zich ook meer zorgen en hebben minder grip op hun financiële situatie. Dit is ook terug te zien in de feitelijke financiële situatie: deze inkomensgroep heeft relatief vaak betalingsproblemen. Ook is hun financiële reserve beperkt.

Bronvermelding

Bierings, H. en R. de Vries (2010). Werklozen vinden minder vaak een baan. *Sociaal Bestek*, 2/2010, p. 27-30.

CBS (2010). Werkloosheid verder toegenomen, *PB 10-013*.

CentiQ, Wijzer in geldzaken (2009a). Publieksmonitor Wijzer in Geldzaken mei 2009. Den Haag: CentiQ, Wijzer in geldzaken.

CentiQ, Wijzer in geldzaken (2009b). Publieksmonitor Wijzer in Geldzaken oktober 2009. Den Haag: CentiQ, Wijzer in geldzaken.

Centraal Planbureau (2010). Centraal Economisch Plan 2010. Den Haag: Centraal Planbureau.

Echtelt, P. van (2010). Een baanloos bestaan; de betekenis van werk voor werklozen, arbeidsongeschikten en werkenden. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

Hof, S. en F. Jehoel-Gijsbers (1998). *Een bestaan zonder baan. Een vergelijkende studie onder werklozen, arbeidsongeschikten en werkenden (1974-1995)*. Rijswijk: Sociaal en Cultureel Planbureau.

Nibud (2009a). *Rondkomen in economische onzekerheid*. Utrecht: Nibud.

Nibud (2009b). *Geldzaken in de praktijk*. Utrecht: Nibud.

Van Ommeren, C.M. van, L.S. de Ruig en P. Vroonhof (2009). Huishoudens in de rode cijfers; Omvang en achtergronden van huishoudens met (een risico op) problematische schulden. Zoetermeer: Panteia.

Raaij, F. van (2009). Omgaan met inkomensterugval. *Schuldsanering*, december 2009, p.3-4.

SZW (2010). Ontslag; informatie voor werknemers. Den Haag: Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid.

Vrooman, C. (2009). *Werkloosheid in crisistijd. Baanverliezers, inkomensveranderingen en sociale gevolgen; een verkenning*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

Bijlage 1

Het effect van huishoudkenmerken en kenmerken over de duur van de werkloosheid op de kans zich wel of niet zorgen te maken over de financiële situatie.

Afhankelijke variabele: zorgen over de financiële situatie

Onafhankelijke variabelen:

- Leeftijd
- Partner ja/nee
- Kinderen ja/nee
- Geslacht
- Opleidingsniveau
- Woningtype: huur/koop
- Netto inkomen: meer of minder dan 1.500 euro per maand
- Vermogenssituatie
- Duur werkloosheid tot nu toe
- Duur werkloosheidsuitkering
- Ontslagvergoeding ja/nee

Als de mate van rondkomen **niet** wordt meegenomen, dan blijken de volgende variabelen van invloed te zijn op *de kans dat iemand zich zorgen maakt over zijn financiële situatie*:

- **Partner:** respondenten met partner maken zich minder snel zorgen
- **Kinderen:** respondenten met kinderen maken zich meer zorgen
- **Inkomen:** respondenten met een inkomen van meer dan 1.500 euro per maand maken zich minder zorgen
- **Vermogen:** respondenten met een groter vermogen, hoe minder vaak men zich zorgen maakt

Als de mate van rondkomen (moeilijk, niet moeilijk/niet makkelijk, makkelijk) ook wordt meegenomen, dan blijkt alleen de variabele 'moeilijk rondkomen' van invloed te zijn op de kans dat iemand zich zorgen maakt over zijn financiële situatie.

Dit betekent: een werkloze die nu moeilijk rondkomt, maakt zich meer zorgen over zijn financiële situatie dan iemand die makkelijk rondkomt of niet moeilijk/niet makkelijk rondkomt.

Bijlage 2

Het effect van huishoudkenmerken en kenmerken over de duur van de werkloosheid op de kans wel of geen grip te hebben op de financiële situatie.

Afhankelijke variabele: het ontbreken van grip op de financiële situatie
(momenteel, gedurende werkloosheid)

Onafhankelijke variabelen:

- Leeftijd
- Partner ja/nee
- Kinderen ja/nee
- Geslacht
- Opleidingsniveau
- Woningtype: huur/koop
- Rondkomen: moeilijk/neutral/gemakkelijk
- Netto inkomen: meer of minder dan 1.500 euro per maand
- Vermogenssituatie
- Duur werkloosheid tot nu toe
- Duur werkloosheidsuitkering
- Ontslagvergoeding ja/nee

Invloedrijke variabelen:

- Rondkomen: hoe moeilijker iemand kan rondkomen, hoe groter de kans geen grip te hebben
- Vermogen: hoe hoger het vermogen, hoe kleiner de kans geen grip te hebben
- Duur werkloosheid: hoe langer werkloos, hoe kleiner de kans geen grip te hebben